

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M.2606 विषय धर्मसिंधु

नाव धर्मसिंधु प्रथम परिच्छेद

लेखक / लिपीकार -

पृष्ठ 25 काळ - पूर्ण / अपूर्ण

M-2606

॥ ॥ अथ धर्मसिंधु अनुक्रमणिका प्रारंभः ॥ ॥

ध. सिं. अ.
१

श्रीगणेशायनमः ॥ धर्मसिंधुसारे प्रथमपरिच्छेदस्य अनुक्रमणिका लिख्यते ॥

- १ मंगलान्तरणश्लोकाः
- १ तत्रकालः षड्विधः
- १ संवत्सरः पंचधा
- १ अयनोद्विविधं
- २ ऋतुद्विविधः
- २ मासश्चतुर्धा
- २ संक्रांतिनिर्णयः
- २ संक्रांतिषुदानानि
- २ मलमासनिर्णयः
- २ अधिकमासोदाहरणं
- २ क्षयमासोदाहरणं
- ४ तत्रवर्ज्यनिर्णयः
- ४ मलमासेवर्ज्यानि
- ५ सिंहस्थेगुरोर्निर्णयः

- ५ सिंहस्थापवादः
- ५ सिंहस्थेगुरोर्कन्यागतेचगुरोर्
- गोदावरीकृष्णास्नानमहात्म्यं
- ५ तिथिनिर्णये सामान्यपरिभाषा
- ७ एकभक्तनक्तायाचितोपवासव्रतदानारव्यानि
- ७ व्रतपरिभाषा
- ९ प्रतिपदादिनिर्णयः
- ९ द्वितीयादिनिर्णयः
- ९ तृतीयादिनिर्णयः
- १० चतुर्थीनिर्णयः
- १० पंचमीनिर्णयः
- १० षष्ठीनिर्णयः

- १० सप्तमीनिर्णयः
- १० अष्टमीनिर्णयः
- १० नवमीनिर्णयः
- १० दशमीनिर्णयः
- १० एकादशीनिर्णयः
- ११ व्रतदिननिर्णयः
- ११ स्मार्तनिर्णयः
- १२ एकादशीव्रतप्रयोगः
- १४ अष्टौमहाद्वादशयः
- १४ त्रयोदशीनिर्णयः
- १५ चतुर्दशीनिर्णयः
- १५ पंचदशीनिर्णयः
- १५ अथोष्टिकालः
- १५ संधिश्चतुर्धा

- १६ अथसंध्युदाहरणं
- १६ बालबोधार्थप्रकारान्तरेणोदाहरणं
- १६ पौर्णमास्याविशेषः
- १७ अमावास्यायांकातीयानांविशेषः
- १७ अपरं द्वितीयपक्षोदाहरणं
- १८ सामगानामितिनिर्णयः
- १८ पिंडपितृयज्ञकालः
- १९ श्राद्धेअमावास्यानिर्णयः
- १९ इष्ट्यादिप्रारंभनिर्णयः
- १९ विष्कृतिकालः
- २० चातुर्मास्यकालः
- २० काम्यनैमित्तिकादिइष्ट्यानांनिर्णयः

- २० अथाधानं
- २१ ग्रहणनिर्णयः
- २२ वेधविचारः
- २३ ग्रस्तास्तविचारः
- २४ समुद्रस्नानविधिः
- २४ तिथिनक्षत्रवारादौचविधिनिषेधाः
- इतिधर्मसिंधुसारे प्रथमपरिच्छेदानुक्रमणिका
- द्वितीयपरिच्छेदानुक्रमणिका लिख्यते
- १ मंगलान्तरणश्लोकाः
- १ तिथिनिर्णयः
- १ चैत्रशुद्धप्रतिपदिवत्सरारंभः

- २ अस्यामेवप्रतिपदिनवराचारंभः
- २ अत्रैवप्रपादानं
- २ उदङ्मुभदानं
- २ इयमेवप्रतिपत्कल्पादिः
- २ अस्यामेवमत्स्थजयंती
- २ चैत्रशुद्धद्वितीयायांबालेदुव्रतं
- २ अस्यामेवदमनकैगौरीशिवपूजा
- २ तृतीयायांगौरीशिवयुतांसं
- २ आंदोलनव्रतं
- २ इयमेवमन्वादिः
- २ अत्रैवसर्वमन्वादिनिर्णयः
- २ षण्णावतिश्राद्धानि

२ दशावतारजयंत्यः
 ३ चैत्रशकृच्चतुर्थ्यांगणेशदमः
 १ चैत्रशकृपंचम्यांनागपूजा
 १ लक्ष्मीपूजा
 ३ शकृषष्ठ्यास्कंददमनारोपणं
 ३ सप्तम्यांभास्करदमनारोपणं
 ३ नवम्यांदेव्याःदमनारोपणं
 ३ सर्वदेवानांपौर्णमास्यांदम-
 नारोपणं
 ३ चैत्रशकृअष्टम्यांभवान्यु
 उत्पत्तिः
 ३ अत्रैवअशोककलिकाप्राशनं
 ३ अत्रैवशकृनवमीरामनव-
 मीव्रतप्रयोगः
 ४ अस्यामेवदेवीनवरात्रंसमाप्तं

४ एकादश्यांकृष्णस्यांदोलनो
 त्सवः
 ४ द्वादश्यांविष्णोर्दमनोत्सवः
 ४ चतुर्दश्यांशिवस्यदमनोत्सवः
 ४ अथप्रयोगोदमनोत्सवस्य
 ५ त्रयोदश्यांअनगपूजनव्रतं
 ५ चतुर्दश्यांनृसिंहदोलोत्सवः
 ५ शिवस्यैकवीरायामैरवस्य
 दमनकैःपूजनं
 ५ चैत्र्यांचित्रवस्त्रदानं
 ६ अस्यामेवचैशारवस्नानारं
 ६ इयमेवमन्वादिः
 ६ चैत्रकृष्णत्रयोदशीशतता
 र्कावारुणिसंज्ञा
 ६ चैत्रकृष्णचतुर्दश्यांगंगा

स्नानेनपिशाचत्वमुक्तिः
 ६ अथचैशारवः
 ६ चैशारवशकृचतुतीयायांगं-
 गास्नानं
 ६ इयमेवअक्षय्यचतुतीया
 ७ इयमेवपरशुरामजयंती
 ७ शकृसप्तम्यांगंगोत्पत्तिः
 ७ द्वादश्यांमधुसूदनपूजनं
 ७ चतुर्दश्यांनृसिंहजयंती
 ७ तत्रव्रतप्रयोगः
 ८ पौर्णमास्यांश्रुतान्नसहित
 उदकदानं
 ८ अत्रैवकृष्णाजिनदानं
 ८ अस्यामेवचैशारवस्नानोद्य
 ८ अथज्येष्ठः

८ ज्येष्ठशकृप्रतिपदिकरवी
 रव्रतं
 ८ शकृचतुतीयायांरंभाव्रतं
 ९ चतुर्थ्यासुमावतारः
 ९ अष्टम्यांशकृदेवीपूजा
 ९ दशम्यांगंगावतारः
 ९ तत्रदशहराव्रतं
 ९ तस्यव्रतविधिः
 ११ ज्येष्ठशकृैकादशीनिर्जला
 ११ द्वादश्यांउदकुभदानं
 ११ पौर्णिमायांबिल्वत्रिरात्रव्र-
 ११ अस्यामेववटसावित्रीव्र-
 १२ इयमेवमन्वादिः
 १२ आषाढमासः
 १२ कर्कसंक्रांतिः

१२ द्वितीयायांरामरथोत्सवः
 १२ शकृदशमीपौर्णमासीच
 १२ एकादश्यांविष्णुशयनोत्स-
 १२ चातुर्मास्यारभः
 १२ आषाढशकृद्द्वादश्यांपार-
 १२ व्रतग्रहणप्रकारः
 १३ अथनित्यव्रतानि
 १३ चातुर्मास्येनिषिद्धानि
 १३ हविष्याणि
 १३ काम्यव्रतानि
 १४ तप्तमुद्राधारणं
 १४ आषाढशकृद्द्वादश्यांवा-
 मनपूजा
 १४ पौर्णिमास्यांशिवशयनोत्स-
 १४ अस्यामेवकोकिलाव्रतं

१४ आषाढश्रावणयोःपौर्णिमा
 स्यांशिवपवित्रारोपणं
 १४ अस्यामेवसत्यासिनांचातु-
 र्मास्यावासंकल्पः
 १४ संक्षेपेणतद्विधिः
 १४ अस्यामेवव्यासपूजा
 १५ आषाढकृष्णद्वितीयायांअ-
 शून्यशयनव्रतं
 १५ अथश्रावणमासः
 १५ सिंहसंक्रांतिनिर्णयः
 १५ सिंहस्थेसूर्येगोप्रसवादीनि
 १५ सोमवारव्रतं
 १५ श्रावणभौमवारैर्गौरापूजा
 १५ श्रावणशकृच्चतुर्थ्यानिर्णयः
 १५ शकृपंचम्यांनागपूजनं

ध. सिं. अ.
२

१५ शकृद्दश्यांशाकवर्जनांगशा
कदानं
१६ दधिवर्जनव्रतं
१६ दश्यांविष्णोः पवित्रारोपणं
१६ चतुर्दश्यांशिवपवित्रारोपणं
१६ पौर्णमास्यांदेव्याः पवित्रारो.
१६ चतुर्थ्यांगणेशपवित्रारोपणं.
१६ पवित्रारोपणाकरणोजपः
१६ पवित्रारोपणप्रयोगः
१६ पवित्रनिर्माणप्रकारः
१६ शिवादिपवित्रारोपणोत्तिथिनि.
१७ अथोपाकर्मकालः
१८ यजुर्वेदिनामुपाकर्मनिर्णयः
१९ अथर्ववेदिनामुपाकर्मनिर्णयः
१९ सामवेदिनामुपाकर्मनि.

१९ नूतनोपनीतानां प्रथमोपाक.
२० श्रावणपौर्णमास्यां रक्षाबंधनं
२० अस्यामेव हयग्रीवावतारः
२० कुलधर्मादौ पौर्णमासनिर्णयः
२० अस्यामेव पौर्णमास्यां श्रवणा
कर्मसर्पबलि
२० श्रावणकृष्णचतुर्थ्यासंकष्ट
हरणव्रतं
२१ जन्माष्टमीव्रतनिर्णयश्च
२२ जन्माष्टमीजयंत्योर्व्रतनिर्णयः
२३ जन्माष्टमीजयंत्योर्व्रतप्रयोगः
२६ अमावास्यायां कुशग्रहणं
२६ अथ भाद्रपदमासः
२६ कन्यासंक्रान्तिनिर्णयः
२६ भाद्रपदशकृत्तृतीयायां हरि

तालिकाव्रतं
२७ शकृच्चतुर्थ्यासिद्धिविनायकव्र.
२७ शकृच्चतुर्थ्यांचंद्रदर्शनमिथ्या
भिक्षुपणं
२७ ऋषिपंचमी
२७ सूर्यषष्ठी
२७ शकृद्दश्यामीदूर्वाष्टमी
२७ ज्येष्ठादेवीपूजाव्रतं
२८ भाद्रपदशकृत्तृतीयायां विष्णुप
रिवर्तनीत्सवः
२८ श्रवणद्वादशीव्रतं
२९ पारणा
३० वामनजयंती
३० चतुर्दश्यामनंतव्रतं
३० अगस्तिपूजनं

३१ महालयः
३३ मलमासे महालयनिर्णयः
३४ भाद्रकृष्णनवम्यामन्वष्टक्यश्चा
३४ भरणीश्राद्धनिर्णयः
३५ भाद्रकृष्णद्वादश्यांसन्यासि
नां महालयः
३५ मघाशुक्लत्रयोदशीश्राद्धं
३६ कृष्णचतुर्दश्यां शरूादिना
हतस्यश्राद्धं
३६ हस्तनक्षत्रयुक्तामावास्यायां
गजछाया
३६ भाद्रकृष्णषष्ठीकपिलाषष्ठी
३७ संक्षेपतः व्रतप्रयोगः
३७ कपिलाषष्ठीव्रतविधिः
३६ आश्विनशकृत्प्रतिपदिदौहि

त्रश्राद्धं
३७ आश्विनशकृत्प्रतिपदिदेव्याः
नवरात्रारंभः
३९ नवरात्रे अनुकल्पाः
३९ घटस्थापनं
३९ संक्षेपतः प्रयोगः
४० चंडीपाठप्रकारः
४० कुमारीपूजा
४१ आशौचादौ नवरात्रप्रयोगः
४१ पंचम्यां उपांगललिताव्रतं
४१ सरस्वतीपूजनं
४२ महाअष्टमीनिर्णयः
४२ महानवमीनिर्णयः
४२ नवम्यां होमः कार्यः
४२ तत्र बलिदानं

४३ द्विविधाशौचे देवतोत्थापनं
४३ छत्रादिपूजनं
४३ पारणाविसर्जनयोः कालः
४३ विजयादशमी
४४ शमीपूजनं
४५ कार्तिकस्नानं
४५ तुलसीलक्षपूजा
४५ धात्रीमाहात्म्यं
४६ हरिजागरविधिः
४६ कार्तिकेवर्ज्यानि
४६ आचरितव्रतानि दानानि
४७ आश्विनपौर्णमास्यां कोजागरव्र.
४७ अत्राकाशदीपउक्तः
४७ अस्यामेव आश्वयुजीकर्म
४७ आश्वयुजाकालः

४९ अस्यामेव नीराजनादिकं
 ४९ आश्विनरुष्णाचतुर्थीकरक
 चतुर्थीव्रतं
 ४९ रुष्णाष्टम्यां राधाकुंडस्नानं
 ४९ गोवत्सद्वादशी
 ४९ अस्यामेव पूर्वरात्रौ नीराजनिकं
 ४९ त्रयोदश्यां यमदीपः
 ४९ अस्यामेव गोत्रिरात्रव्रतं
 ४९ नरकचतुर्दशीनिर्णयः
 ४९ अत्र अभ्यंगस्नानविधिः
 ५० यमतर्पणं
 ५० असावास्यायां अभ्यंगः
 ५० अस्यामेव लक्ष्मीपूजनं
 ५० कार्तिकशुक्लप्रतिपत्तुल्यं
 ५० अत्रैव बलिपूजा

५१ अत्रैव लक्ष्मीकुबेरपूजा
 ५१ गोवर्धनपूजा
 ५१ अपराणहेमार्गपालीबंधनं
 ५२ यमद्वितीया
 ५२ कार्तिकशुक्लपञ्चांग्निपूजनं
 ५२ कार्तिकशुक्लपञ्चांग्निपूजनं
 ५२ नवम्यां मथुराप्रदक्षिणा
 ५२ इयमेव युगादि
 ५२ मीमांसापंचकव्रतं
 ५२ तुलसीकाष्ठमालाधारणं
 ५२ धात्रीकाष्ठमालाधारणविधिः
 ५३ धात्रीमूले देवपूजाविधिः
 ५३ द्वारश्यां पारणनिर्याक
 ५४ प्रबोधोत्सवतुलसीविवा
 होसंसेपत्तुल्ययोगः

५५ वैकुण्ठचतुर्दशीनिर्णयः
 ५५ कार्तिकशुक्लद्वादशीपौर्ण
 मासीचमन्वादि
 ५६ अस्यांचातुर्मास्यव्रतसमाप्तिः
 ५६ चातुर्मास्यव्रतसमाप्तौ दाना
 ५६ अस्यामेव त्रिपुरारव्यदापदा
 ५६ अस्यां कृतिकायोगे कान्तिके
 यदर्शनं
 ५६ अस्यामेव वृषोत्सर्गः
 ५७ कार्तिककृष्णकालाष्टमी
 ५७ अथ मार्गशीर्षमासः
 ५७ धनसंक्रान्तिनिर्णयः
 ५७ पंचम्यां नागपूजा
 ५७ शुक्लपञ्चमीस्कंदेषधी
 ५७ इयमेव चंपावधी

५७ सप्तम्यां सूर्यव्रतं
 ५७ पौर्णमास्यां दत्तात्रयोत्पत्ति
 ५७ अस्यां प्रत्यवरोहणं
 ५७ अष्टकाश्राद्धानि
 ५७ नवम्यां अन्वष्टकाश्राद्धानि
 ५७ मार्गशीर्षादिरविवारेषु का
 म्यसौरव्रतं
 ५७ तत्र भक्ष्यपदार्थनिर्णयः
 ५७ अथ पौषः मकरसंक्रान्तिः
 ५७ अस्यामेव संक्रान्तौ शिवपू
 जाव्रतं
 ५७ पौषशुक्लद्वादशीमन्वादि
 ५७ माघस्नानारंभः
 ५७ स्नानकालः
 ५७ अधिकारिणः

५९ माघस्नानविधिः
 ६० पौषामावास्यायां अर्धोदयः
 ६१ माघमासः कुंभसंक्रान्तिः
 ६१ त्रिवेणीस्नानमहिमा
 ६१ माघेति लदानप्रयोगः
 ६१ शालग्रामदानसहिरण्य
 ६१ तुलसीपत्रदानं
 ६१ प्रयागे वेणिदानं
 ६२ त्रिवेण्यां देहत्यागविधिः
 ६२ माघशुक्लचतुर्थ्यां दुर्गा
 जोद्देशे तु नक्तव्रतं
 ६२ शुक्लपंचमीवसंतपंचमी
 ६२ अस्यां रतिकामयोः पूजा
 ६२ माघशुक्लरथसप्तमी
 ६२ इयमेव मन्वादिः

६२ शुक्लमीमाष्टमी
 ६२ शुक्लद्वादश्यां लिलोत्पत्तिः
 ६२ माघस्नानोद्यापनं
 ६२ अष्टकाश्राद्धानि
 ६२ शिवरात्रीनिर्णयः
 ६२ पारणानिर्णयः
 ६२ शिवरात्रीव्रतप्रयोगः
 ६२ पार्थिवशिवपूजाविधिः
 ६२ लिंगविशेषे फलविशेषः
 ६२ माघामावास्यायुगादिः
 ६२ फाल्गुनः मीनसंक्रान्तिः
 ६२ शुक्लप्रतिपदमारभ्यद्वाद
 ६२ शीपर्यंतं पयोव्रतं
 ६२ पौर्णिमामन्वादिः
 ६२ अस्यामेव होलिकापूजा

६७ भद्रासुरवपुच्छलक्षणं
६७ होलिकापूजाविधिः
६८ प्रतिपदिभस्मधारणंश्च
पञ्चस्पर्शनं च
६८ कृष्णप्रतिपदिवसन्तारंभोत्सा
६८ अस्यामेव चतुष्पुष्पप्राशनं
६८ फाल्गुनामावास्यामन्वादिः
६८ चांद्रसंवत्सरभेदाः
६९ चंद्रादीनां संक्रांतौ पुण्यका
६९ ग्रहस्नानानि
६९ ग्रहदानानि
६९ शनिव्रतं स्तोत्रं च
७० प्रकीर्णप्रकरणं
इति अनुक्रमणिका द्विती
यपरिच्छेदः समाप्तः

अथ धर्मसिंधुसारेतृती
यपरिच्छेदः प्रारंभः
१ मंगलाचरणश्लोकाः
१ गर्भाधानसंस्कारः
१ प्रथमरजोदर्शनेदुष्टमा
सविचारः
२ प्रथमर्तौ हरिद्रादिधारणं
२ सर्वतुधारणनिर्णयः
४ भुवनेश्वरीशांतिः
४ रजोदर्शनात्प्राक्पत्न्या
सहगमनागमनविचारः
५ गर्भाधानकालः
५ कृतावप्यगमनदोषापवादः
६ गर्भाधानहोमविधिः
६ अग्निहव्यसंसर्गः

६ गर्भाधानप्रयोगः
६ नांदाश्राद्धप्रयोगः
७ जीवसित्तुकृद्दिश्राद्धनि
९ नारायणबली
१० नागबली
१२ हरिवंशश्चवणादिविधानं
१२ तत्रादौषडब्दादिप्रायश्चि
तविचारः
१२ कृच्छ्रादीनां प्रत्याम्नायाः
१३ प्रायश्चित्तप्रयोगः
१५ संततिदृष्टौ विधानांतराणि
१५ दत्तकप्राप्त्याप्राप्त्यविचारः
१६ ऋग्वेदीनां पुत्रप्रतिग्रहप्र
१७ यजुर्वेदीनां बौधायनोक्त
रीत्या प्रयोगः

१८ पुत्रकामेशी
१९ पुंसवनं
१९ सीमंतकालः
१९ सीमंतोन्नयनं
२० सीमन्तान्नभोजनेप्रायः
२० गर्भिणीधर्माः
२१ गर्भिणीपतिधर्माः
२१ गर्भस्त्रावहरकांचनयज्ञो
पवीतदानं
२१ स्रुतिकागृहप्रवेशः
२२ प्रसवप्रतिबंधे सखप्र
सवोपा
२२ जातकर्म
२३ प्रथमषष्ठदिनयोजनमदा
नां पूजा

२३ आशौचेकर्तव्यनिर्णयः
२४ अन्वाधानोत्तरं सूतकृपाते
निर्णयः
२४ सूतिकाश्राद्धिः
२५ जन्मनिदुष्टकालस्तच्छां
तयोनिर्णयः
२५ तत्रादौ गोप्रसवशांतिः
२५ कृष्णचतुर्दशीजननशां
२६ सिनीवालीकुहूदर्शजन
नशांतिः
२६ दशदानप्रमाणं
२६ दर्शशांतिः
२७ नक्षत्रशांतिः
२७ तत्रमूलनक्षत्रफलं
२७ सर्वशांत्युपयोगिनिर्णयः

२८ अभुक्तमूलजननशांति
प्रयोगः
२९ आश्लेषाजननशांतिः
३० ज्येष्ठाजननफलशांतिश्च
३० चित्रादिनक्षत्रजननशां
तिविचारः
३१ व्यतीपातवैधृतिसंक्रांति
जननशांतिः
३१ वैधृतिशांतौ विशेषः
३१ अथैकनक्षत्रजननशांतिः
३१ ग्रहणजननशांतिः
३२ अथनक्षत्रगंडांतजनन
शांतिः
३२ वागेश्वरदानं
३२ तिथिगंडांतलग्नगंडांतशां

३३ दिनक्षयादिशांतिः
 ३३ विषघटिशांतिः
 ३३ यमलजननशांतिः
 ३४ त्रिकप्रसवशांतिः
 ३४ सदंतजननशांतिः
 ३५ प्रसववैकृतशांतिः
 ३५ नामकरणं
 ३६ अथप्रयोगोविशेषः
 ३७ स्त्रीणां नामकर्म
 ३७ दोलारोहणं
 ३७ दुग्धपानभूम्युपवेशनं
 ३७ जलपूजनं
 ३७ दृष्टिदोषादोरक्षाविधिः
 ३७ सूर्यावलोकनं
 ३७ निष्क्रमणं

३७ अन्नप्राशनकालः
 ३८ कर्णवेधः
 ३९ वर्धापनविधिः
 ३९ चौलं
 ४० रजोदोषेश्रीपूजादि
 ४० कूष्मांडहोमः
 ४० विद्यारंभः
 ४१ अनुपनीतधर्माः उपनयनं
 ४१ अथोपनयनं
 ४१ उपनयनकालाः
 ४२ तिथिविचारः
 ४३ अनध्यायः
 ४३ पुनरुपनयनविचारः
 ४३ नेमित्तिकअनध्यायाः
 ४४ लग्नग्रहबलं

४५ पदार्थसंपादनं
 ४७ प्रतिकूलनिरासार्थविनायकशांतिः
 ४८ बृहस्पतिशांतिः
 ४८ उपनयनादौसंकल्पः
 ५० गर्जनाद्यनध्यायनिमित्तशांतिः
 ५० नष्टस्यउपनयनाग्नेः पुनरुपनयनं
 ५१ बटुव्रतं
 ५१ मंडपदेवतोत्थापनं
 ५१ मंडपोद्भासनपर्यंतनिषेधाः
 ५१ मूकबधिरादेः सावित्रीवाच
 ५२ पुनरुपनयनं
 ५३ प्रायश्चित्तार्थव्रतबंधोविशेषः

५३ पुनरुपनयनप्रयोगः
 ५४ यजुर्वेदिनांपुनःसंस्कारः
 ५४ ब्रह्मचारिधर्माः
 ५५ अनध्यायः
 ५५ अध्ययनधर्माः
 ५५ महानाम्भ्युदिव्रतानि
 ५५ समावर्तनं
 ५६ समावर्तनकालः
 ५७ समावर्तनाधिकारप्रधान्यहोमः
 ५७ समावर्तनसंकल्पः
 ५८ स्नातकव्रतानि
 ५८ आतुरदशायांसमावर्तनानुकल्पः
 ५८ समावर्तनोत्तरमाशौचनि

५८ विवाहः ग्रहमेत्री
 ५८ घटितविचारः राशीस्वामि
 ५९ गुणविचारः
 ५९ गुणाः
 ५९ गुणाः राशिकूटं
 ५९ नाडीविचारः
 ५९ वधूलक्षणं
 ६० सपिंडनिर्णयः
 ६४ संक्षेपगोत्रप्रवरनिर्णयः
 ६४ गोत्रप्रवरगणना
 ६९ मातृगोत्रवर्जननिर्णयः
 ६९ सगोत्रादिविवाहादौप्रायश्चित्तं
 ७० अन्येपिविवाहेनिषिद्धाः
 ७० निषेधापवादाः
 ७० मंडनमुंडनविचारः

७१ प्रतिकूलविचारः
 ७१ संकटप्रतिकूलविचारः
 ७२ ततोविवाहः
 ७२ अंत्यकर्माभावनिमित्तकमंगलप्रतिबंधनिर्णयः
 ७३ चतुर्थीकर्ममध्येदशादिनि
 ७४ विवाहादोरजोदोषसूतकप्राप्तिनिर्णयः
 ७४ विवाहात्प्राक्कन्यारजोदक्षिणक्षयपक्षनिर्णयः
 ७४ वधूवरयोः ग्रहबलविचारः
 ७४ अष्टौविवाहाः
 ७५ वाग्दानोत्तरदेशांतरगतैवरेपरिवेत्यनिर्णयः
 ७५ परिवेत्तनिर्णयेप्रायश्चित्तं

७५ परिवेत्रापवादनिर्णयः
७५ कन्यादातृनिर्णयः
७६ परकीयकन्यादानेविशेषः
७६ मूलादिनक्षत्रजातवधूवर
योर्विवाहः
७६ विवाहेमासादिनिर्णयः
७७ अग्नेगृहबलं
७७ एकविंशतिमहादोषाः
७७ संकरेगोधूलं
७७ उक्तचंद्रताराद्यभावेदानानि
७७ मंडपनिर्माणविचारः
७७ कन्याजन्मकालेनवग्रहादि
योगसूचितवैधव्यपरिहारः
७७ वैधव्यहरःकुंभविवाहः
७८ वरस्यमृतभार्यात्वपरिहारोप

७८ मृतपुत्रलदोषेब्राह्मणविवा
७८ हरिवंशश्रवणादि
७८ कन्यादानप्रशंसा
७८ कन्यागृहेपित्रोर्भोजननिषे
७८ विवाहेस्त्रियाभोजनं
७८ अन्यदास्त्रियासहभोजनेप्रा
७८ वाग्दानादिविचारः
७८ विवाहसंकल्पः
७९ कन्याविवाहेसंकल्पः
७९ नांदीश्राद्धविचारः
७९ जीवसितृकनांदीश्राद्धं
७९ पित्रन्यकर्तृकनादीश्राद्धप्र
७९ नांदीश्राद्धीयद्रव्यनिर्णयः
७९ वरस्यसीमांतपूजनं
७९ लग्नदिनेगौरीहरपूजा

८२ मधुपर्कः
८२ लग्नघटिकास्थापनं
८३ कन्यादानप्रयोगः
८३ कन्यादानांगभोजनपात्राणि
दानानि
८४ अक्षतारोपणं
८४ विवाहहोमः
८४ गृहप्रवेशनीयहोमः
८५ चतुर्थादिवसेरेरिणीदानं
८५ वध्वावरस्यचमातरिरज
स्वलायानिर्णयः
८५ विवाहोत्तरमाशौचपातेनि
८५ मंडपोद्वासनोत्तरकार्याका
र्यनिर्णयः
८६ वधूप्रवेशः

८६ हिरागमनं
८६ वध्वाप्रथमाब्देनिवासनि
८६ पुनर्विवाहः
८७ अग्निद्वयसंसर्गप्रयोगः
८७ द्वितीयविवाहकालः
८८ अर्कविवाहः
८८ आन्हिकविचारः
८८ मूत्रपुरीषोत्सर्गादिविधिः
८९ आचमनविधिः
८९ आचमननिमित्तानि
८९ संक्षेपस्नानविधिः
८९ गृहेउष्णोदकस्नानविधिः
८९ चांडालादिस्पर्शस्नानं
८९ नैमित्तिकस्नानं
८९ काम्यस्नानानि

९० वारुणस्नानानि
९० गौणस्नानानि
९० मंत्रस्नानं
९० आग्नेयस्नानं
९१ तिलकविधिः
९१ भस्मत्रिपुंड्रविधिः
९१ संध्याकालः
९१ संक्षेपसंध्याप्रयोगः
९१ मंत्राचमनं
९१ तैत्तिरीयसंध्याप्रयोगः
९२ कात्यायनानांसंध्याप्र
९२ संध्यालोपेप्रायश्चित्तं
९४ अथोपासनहोमः
९४ आश्वलायनस्मार्तहोमप्र
९५ हिरण्यकेशीयानांहोमः

९५ कात्यायनानांहोमः
९५ होमद्रव्याणि
९६ होमातिक्रान्तप्रायश्चित्तं
९६ समस्यहोमः
९६ अथपक्षहोमः
९६ अथसमारोपविधिः
९७ यजमानप्रवासेकृत्यं
९७ औपासनाग्न्युपगमनेप्रा
९८ विवाहोत्तरमाधानोत्तरंवा
९८ पौर्णमास्यांस्थालीपाकारंभ
९९ अग्न्युपधातनिमित्तानि
९९ अग्निनाशकानि
१०१ अथनित्यदानं
१०१ अथप्रथमभागकृत्यं
१०१ द्वितीयभागकृत्यं

१०२ संक्षेपतः देवपूजाप्रयोगः	रणपक्षे प्रयोगः	११५ मूर्तिप्रतिष्ठा	१२७ प्रतिमादिभंगेशांतिः	१३१ सर्वनक्षत्रसाधारणशांतिप्रयोगः	१३४ नानाविधदिव्यभोमांतरिक्षोत्पातेषु शांतिः
१०३ तृतीयभागकृत्यं	१०९ अथ बलिहरणारव्योभूत	११६ पंचसूत्राय निर्णयः	१२८ तुलसीग्रहणकालः	१३२ सर्वरोगनाशकजपादि	१३४ गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः
१०३ चतुर्थभागमध्याह्नेस्नानं	१०९ अथ पितृयज्ञः	११७ रुद्राक्षतुलस्यादिजपमा	१२८ शिवविष्णोः प्रियपुष्पाणि	१३२ अभ्यंगदिननिर्णयः	१३५ अश्वत्थोपनयनं
१०४ माध्याह्नसंध्याप्रयोगः	१०९ अथ मनुष्ययज्ञः	लासंस्कारः	निषिद्धानि	१३२ वास्तुप्रकरणं	१३६ अपुत्रेण पुंसां स्त्रियावाव
१०४ अथ तैत्तिरीयाणामाध्याह्निकसंध्या	१०९ तैत्तिरीयाणां श्राद्धदिनेभि	११८ विष्णवादिपंचायतनानि	१२९ शिवनिर्माल्यग्रहणवि०	१३२ गृहप्रवेशः	दपूक्षाम्रादेः पुत्रत्वेन प्रति
१०४ कात्यायनानां माध्याह्नसं	नपाके वैश्वदेवः	केशवादिचतुर्विंशतिध्या	१२९ भूकर्षणं	१३२ यात्राप्रकरणं	ग्रहविधिः
१०४ ब्रह्मयज्ञ	११० देवयज्ञादिचतुष्टयं	ननिर्णयकबोचदेवश्लोक	१२९ बीजवापः	१३२ गोचरप्रकरणं	१३६ सकलकर्मसाधारणपरि
१०४ तर्पणं	११० कार्त्तियानां देवयज्ञादिच	११८ देवप्रतिष्ठाप्रयोगः	१२९ धान्यछेदः	१३२ पत्नीसरटशांतिः	भाषा
१०५ हिरण्यकेशीयानां ब्रह्मय	तुष्टयं	१२२ स्थिरार्चायां विशेषः	१२९ धान्यमर्दनं	१३२ ग्रामारण्यादिमृगपक्षिवि	१३७ कर्मविशेषे अग्निनामानि
ज्ञतर्पणं	१११ सर्वसाधारणो भोजनवि०	स्थिरचलार्चयोः साधार	१२९ धान्यसंग्रहः	कारेशांतिः	१३७ यज्ञोपयोगिजुह्वादिपात्र
१०६ कात्यायनानां ब्रह्मयज्ञत	११२ सायंसंध्या	णप्रयोगः	१२९ वस्त्रादिधारणं	१३४ काकस्य शर्मिथुनादिदर्श	करणनिर्णयः
१०७ अथ पंचमभागकृत्यं	११४ आधानविचारः	१२५ संक्षिप्तचलप्रतिष्ठाप्र०	१२९ वस्त्रभूषणविधिः	नेशांतिः	१३८ कलियुगे कार्यकार्यविचा
१०७ बहुचानां वैश्वदेवः	११४ शूद्रसंस्कारविचारः	१२६ पुनः प्रतिष्ठा	१२९ शस्त्राणां घट्टनं	१३४ घरदोल्लूखलादेरकस्मा	१३९ कलौ निषिद्धानि
१०८ यातः साय वैश्वदेवसहस्र	११५ पापीकृपाद्युत्सर्गादि	१२६ प्रोक्षणाविधिः	१२९ शिविकाधारोहणं	स्फुटने शांतिः	१४० स्वप्रविचारः
	११५ वृक्षादिरोपणं	१२६ जीर्णोद्धारः	१३० रोगोत्पत्तौ नक्षत्रफलं		

१४१ दुःस्वप्नदर्शने कृत्यं
इति पूर्वार्धानुक्रमणिका समाप्ता
अथ उत्तरार्धानुक्रमणिका प्रारंभः
१ मंगलान्तरणश्लोकः
१ जीवसितृकाधिकारविचारः
४ प्रेतकर्मप्रतिप्रसवः
४ श्राद्धाद्यधिकारनिर्णयः
६ स्त्रीणां दात्याद्यधिकारनिर्णयः
८ श्राद्धशब्दार्थः
८ श्राद्धभेदाः
९ श्राद्धदेशाः
९ श्राद्धकालाः
१० प्रतिसांवत्सरिकभासिका
दिनिर्णयः
१२ विश्वेदेवाः

१२ श्राद्धे ब्राह्मणाः
१३ मध्यमाः
१३ वर्जाविप्राः
१४ श्राद्धार्हद्रव्याणि
१४ अथ श्राद्धे हविः
१५ वर्ज्यानि
१७ श्राद्धदिनकृत्यं
१७ नियंत्रणादि
१८ श्राद्धे ब्राह्मणसंख्याचर
श्राद्धं
१९ सामान्यतः श्राद्धपरिभाषा
आचमनानि
दर्भाः
ऊहविचारः
संक्षेपतः आश्वलायनादी

नां श्राद्धप्रयोगः

२१ पाद्यं
२१ आसनं
२२ अर्घ्यकल्पना
२३ वर्ज्यपुष्पाणि
२४ धूपः
२४ दीपः
२४ अन्यान्यपिधानुमयानि
२५ अथार्घ्यसादनं
२५ धूपदीपपात्राणि देयानि
२५ अलंकाराश्च
२५ पितृपूजाकांडारंभः
२५ पित्रार्घ्यासादनं
२६ गंधादिपूजनं
२६ अग्नौकरणं

२७ पाणिहोमप्रकारः
२७ अन्नपरिवेषणप्रकारः
२९ श्राद्धे विप्रव्रमने निर्णयः
३० पिंडदानं
३१ पिंडोपघातप्रायश्चित्तं
३१ पिंडनिषेधः
३३ श्राद्धदिने वैश्वदेवनिर्णयः
३३ नित्यश्राद्धं
३४ श्राद्धानुकल्पाः
३४ आमश्राद्धं
३४ हिरण्यश्राद्धं
३५ सौकल्यकविधिः
३५ अन्येष्वनुकल्पाः
३५ श्राद्धभोजने प्रायश्चित्तं
क्षयश्राद्धे विशेषः

३६ क्षयादाने विशेषः
३६ श्राद्धविघ्ने निर्णयः
३७ भायोरजोदोषेश्राद्धनिर्णयः
३७ पाकादिनिर्णयः
३७ सहगमनश्राद्धविधिः
३८ श्राद्धसंपाते निर्णयः
३९ तिलतर्पणं
३९ श्राद्धांगतिलतर्पणनिषेधः
३९ तिथ्यादिनिषेधापवादः
४० नांदाश्राद्धप्रयोगः
४० विभक्ताविभक्तनिर्णयः
४० तीर्थश्राद्धं
४१ तीर्थयात्राविधिः
४२ तीर्थे परार्थस्नानं
४२ आशौचनिर्णयः

४३ गर्भनाशाजननाद्यशौचं
४३ मृताशौचं
४७ अतिक्रान्ताशौचं
४९ आशौचसंपाते निर्णयः
५० शवस्पर्शानुगमनादिसं
५० सर्गाशौचनिर्णयः
५० शवनिर्हरणे आशौचं
५१ रोदने आशौचादिविचारः
५१ आशौचान्नभक्षणप्रायः
श्चित्तं
५२ पंचधा आशौचापवादः
५४ और्ध्वदेहिकारंभोपयो-
गिनारायणबल्यादिप्र-
५६ नारायणबलिप्रयोगः
५८ सर्पहतव्रतं

५८ पालाशप्रतिष्ठातिदाहा
 दिविषयः
 ५९ अतीतेप्रेतसंस्कारकालः
 ५९ पुनःसंस्कारकालः
 ६० छतघटस्फोटसंग्रहविधिः
 ६० पतितस्यघटस्फोटप्रकारः
 ६१ पुत्रादिनापित्राद्यासन्नम
 रणोसार्धाब्दादिशा०
 ६१ निलपात्रदानविधिः
 ६१ वैतरिणीदानविधिः
 ६२ उक्तांतयेनुदानं
 ६२ शवस्यशूद्रस्पर्शादौशुद्धिः
 ६३ साग्नेर्विशेषः
 ६४ प्रेताधानं
 ६५ गृहाच्छवानयनप्रकारः

६६ अरुयांगंगांभसितीर्थीति
 रेवाप्रक्षेपः
 ६७ दशाहमध्येदर्शपानेनिर्ण
 प्रथमादिनादिकृत्यंनवश्राद्धं
 ६८ अस्थिक्षेपविधिः
 ६९ अथैकादशाहकृत्यं
 ७१ एकादशाहेरुद्रगणश्राद्धं
 वसुगणश्राद्धं
 ७१ पददानानि
 ७२ शय्यादानानि
 ७२ उदकुंभश्राद्धं
 ७३ षोडशमासिकानि
 मासिककालः
 ७४ सपिंडाकरणविचारः
 ७५ द्वादशाह कृत्यं

६९ अस्थिक्षेपविधिः
 साग्नेयन

७५ श्रुचममृतिविचारः
 ७६ स्त्रीषुविशेषउच्यते
 ७६ अनुमासिकानि
 ७७ प्रथमाब्देनिषिद्धानि वि
 धानानि
 ७८ ब्रह्मचारिमृतौकुक्षिमृतौ
 ७९ रजस्वलादिमरणे
 ७९ गर्भिणीमरणे
 ७९ अन्वारोहणविधिः
 ८१ विधवाधर्माः
 ८१ अथसन्यासः
 ८२ सन्यासग्रहणविधिः
 ८६ पर्यंकशौचप्रयोगः
 ८८ आतुरसन्यासः
 ८८ मृतयतिसंस्कारः

७७ धनिष्ठापंचमत्रिपार

८९ नारायणबलिः
 ९० यथाचारआराधनं
 ९१ यतिधर्माः
 ९२ ग्रंथसमाप्तिश्लोकाः

इतिधर्मसिंधुसारअनुक्रमणिकासमाप्तः ॥

॥अथधर्माधिप्रथमपरिच्छेदप्रारभ्यते॥ श्रीः॥ छ ॥

ध. सिं
१

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ श्रीगुरुचरणभ्यांनमः॥ ॥ श्रीविठ्ठलंस्ककरुणार्णवमाशुतोषं दीनेष्टपोषमघसंहतिसिंधुशोषम् ॥ श्रीरुक्मिणी
मतिमुषं पुरुषं परंतं वंदे दुरंतचरितं हृदिसंचरंतं ॥ १ ॥ वंदे प्रतिघंतमघानि शंकरं धत्तां समे मूर्ध्नि दिवानिशंकरम् ॥ शिवां च विघ्नेशमथो
पितामहं सरस्वतीमाशुभजपितामहं ॥ २ ॥ श्रीलक्ष्मीं गरुडं सहस्रशिरसं प्रद्युम्नमीशं कपिं श्रीसूर्यं विधिभोमविदुरुकविच्छायासुतान्धण
मुखं ॥ इंद्राद्यान्विबुधान्गुरुं श्वजननीं तातं त्वनंताभिधं न त्वार्यान्वितनोभिमाधवमुखान्धर्माब्धिसारं मुखं ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा पूर्वनिबंधान्नि
र्णयसिंधुक्रमेण सिद्धार्थान् ॥ प्रायेण मूलवचनान्युज्झित्य लिरवामि बालबोधाय ॥ ४ ॥ ॥ तत्र कालः षड्विधः ॥ वत्सर अयनं क्रतुर्मासः ॥
पक्षो दिवस इति ॥ वत्सरः पंचधा चांद्रः सौरः सावनो नाक्षत्रो बार्हस्पत्य इति ॥ शुक्लप्रतिपदादि दशानि श्रेत्रादिसंज्ञैर्द्वादशभिर्मसैश्चतुःपंच
दशाधिकशतत्रयदिनैः सति मलमासे त्रयोदशभिर्मसैश्चांद्रो वत्सरः ॥ चांद्रस्यैव प्रभवो विभवः शक्नु इत्यादयः षष्ठिसंज्ञाः ॥ मेषादिषु द्वा
दशराशिषु रविभुक्तेषु पंचषष्ठ्यधिकशतत्रयदिनैः सौरवत्सरः संपद्यते ॥ षष्ठ्युत्तरशतत्रयदिनैः सावनः वक्ष्यमाणैर्द्वादशभिर्नाक्षत्रमासैर्ना
क्षत्रो वत्सरः स च चतुर्विंशत्यधिकशतत्रयदिनैः स्यात् ॥ मेषाद्यान् प्रथमराशौ बृहस्पतिना भुक्ते बार्हस्पत्यः ॥ स च एकषष्ठ्यधिकशतत्रयसंख्या
दिनैर्भवति ॥ कर्मादौ संकल्पे चांद्रवत्सर एव स्मर्तव्यो नान्यः ॥ अयनं द्विविधं ॥ दक्षिणमुत्तरं च ॥ सूर्यस्य कर्कसंक्रांतिमारभ्य षट् राशिभोगेन द

प.
१

१

क्षिणं ॥ मकरसंक्रांतिमारभ्यषट्तराशिभोगेनोत्तरायणं ॥ ऋतुर्द्विविधः ॥ सौरश्चांद्रश्च ॥ मीनारंभो मेषारंभो वा ॥ सूर्यस्य राशिद्वयभोगात्मको
 वसंतादिषट्संज्ञकः ॥ सौरऋतुः ॥ चैत्रमारभ्यमासद्वयात्मको वसंतादिषट्संज्ञकश्चांद्रः ॥ मलमासे तु किंचिद्नवनवतिसंख्येर्दिनेश्चांद्रऋतुः ॥
 श्रौतस्मात्तदौ चांद्रऋतुस्मरणं प्रशस्तं ॥ मासश्चतुर्धा ॥ चांद्रः सौरः ॥ सावनो नाक्षत्र इति ॥ शकृत्प्रतिपदादिरमांतः कृष्णप्रतिपदादि पूर्णिमांतो
 गचांद्रो मासः तत्रापि शुक्लादिमुख्यः ॥ कृष्णादिस्तु विंध्योत्तर एव ग्राह्यः ॥ अयमेव चैत्रादिसंज्ञकः ॥ कर्मादौ स्मर्तव्यः ॥ केचिन्मीनराशिमारभ्य
 सौराणां चैत्रादिसंज्ञामाहुः ॥ अर्कसंक्रांतिमारभ्योत्तरसंक्रांत्यवधिः सौरो मासः ॥ त्रिंशद्दिनैः सावनः ॥ चंद्रस्याश्विन्यादिसप्तविंशतिन
 क्षत्रभोगेन नाक्षत्रो मासः ॥ प्रतिपदादि पूर्णिमांतः शकृत्पक्षः ॥ प्रतिपदादिदर्शान्तः कृष्णपक्षः ॥ दिवसः षष्टिघटिकात्मकः ॥ ॥ इति ध
 र्मसिंधुसारे प्रथमोद्देशः ॥ १ ॥ ॥ अथ संक्रांतिनिर्णय उच्यते ॥ ॥ मेषे सूर्यसंक्रांतौ प्रागूर्ध्वं पंचदश पंचदशघटिकाः पुण्यकालः ॥ दशदश
 त्येके वृषे पूर्वाः षोडश ॥ मिथुने पराः षोडश कर्के पूर्वाः त्रिंशत् सिंहे पूर्वाः षोडश कन्यायां पराः षोडश ॥ तूलायां प्रागूर्ध्वं पंचदश पंचदश
 शदश इत्येकै ॥ वृश्चिके पूर्वाः षोडश धनुषि पराः षोडश ॥ मकरे पराश्चत्वारिंशत् ॥ कुंभे पूर्वाः षोडश ॥ मीने पराः षोडश ॥ घटिकाद्वयाद्यल्प
 दिनशेषे मिथुनकन्यामीने धनुषपि मकरेपि पूर्वा एव पुण्याः ॥ प्रभाते घटिकाद्वयाद्यल्पकाले वृषसिंहवृश्चिककुंभेषपि कर्केपि परा एव पुण्याः

ध.सिं

२

प्रभाते कर्कसंक्रांतौ पूर्वदिने पुण्यमित्येके ॥ रात्रौ संक्रमे मध्यरात्रादवर्धकसंक्रांतौ पूर्वदिनोत्तरार्धे पुण्यं मध्यरात्रात्परतः संक्रांतौ परदिनस्य पूर्वार्धे पुण्यं ॥ निशीथमध्य एव संक्रांतौ दिनद्वयेऽपि पूर्वदिनोत्तरार्धे परदिनपूर्वार्धे च पुण्यं ॥ इदं मकरकर्कातिरिक्त सर्वत्र रात्रिसंक्रमे ज्ञेयं ॥ अयने तु मकरे रात्रिसंक्रमे सर्वत्र परदिनमेव पुण्यं ॥ रात्रौ कर्कसंक्रांतौ पूर्वदिनमेव पुण्यं ॥ सूर्यास्तोत्तरं घटिकात्रयं सायं संध्यातत्र मकरसंक्रमे पूर्वदिने पुण्यं ॥ सूर्योदयात् प्राक् घटिकात्रयं प्रातः संध्यातत्र कर्कसंक्रांतौ परदिने पुण्यमिति संध्याकाले विशेषो ज्योतिः शास्त्रे प्रसिद्धः ॥ अथ दानं ॥ मेषमेषदानं ॥ वृषगौदानं ॥ मिथुने वस्त्रान्नादिदानं ॥ कर्के घृतधेनुः ॥ छत्रं सुवर्णं च सिंहे ॥ कन्यायां गृहं वस्त्रं च ॥ तुलायां तिलागोरसाश्च देयाः ॥ वृश्चिके दीपः ॥ धनुषि वस्त्रं यानं च ॥ मकरे काष्ठान्यग्निश्च ॥ कुंभे गौर्जलं तृणं च ॥ मीने भूमिर्मालाश्च देयाः ॥ एवमन्यान्यपि दानानि द्रष्टव्यानि ॥ अयनसंक्रांतौ मेषतुलासंक्रांतौ च पूर्वत्रिरात्रमेकरात्रं च पोष्यस्नानदानादिकार्यं ॥ चरमे पोषणं संक्रांतिमत्स्यहोरात्रे पुण्यकालवत्स्यहोरात्रे वा यथापते तथा कार्यं अयमुपवासः पुत्रवद्गृहस्थभिन्नेन पापक्षयकामेन कार्यः काम्योनतु नित्यः सर्वसंक्रांतिषु पिंडरहितं श्राद्धं कार्यं ॥ अयनद्वये तु नित्यं यथावत्तत्संक्रांतिषु दानादिकं कर्तव्यं नथैव ताभ्यः पूर्वमयनां शप्रवृत्तौ तत्तत्संक्रांत्युचितस्नानदानादिकं कर्तव्यं ॥ अयनां शा ज्योतिः शास्त्रे प्रसिद्धः ॥ ते चेदानीं द्वादशाधिकसप्तदशशतसंख्याकेशालिवाहनशके एकविंश

प.

१

२

तिरयनांशा इत्येकविंशति तमेदिने पूर्वमयनांशपर्वकाल इति पर्यवसितोऽर्थः एवं न्यूनाधिकशकेऽर्ह्यं ॥ वृषसिंहवृश्चिककुम्भेषु संक्रांति
षु विष्णुपदसंज्ञा ॥ मिथुनकन्याधनुर्मीनेषु संक्रांतिषु षडशीतिसंज्ञा ॥ मेषतुल्योर्विषुवसंज्ञा ॥ कर्कमकरयोरयनसंज्ञा ॥ एतास्त्वचतुर्वि
धास्तत्तरोत्तरं पुण्याधिक्यं ॥ मंगलकृत्येषु सर्वसंक्रांतिषु विशेषेण पूर्वतः परतश्च षोडशघटिकास्याज्याः चंद्रादिसंक्रांतिषु तु पूर्वत्रप
रत्रच मिलित्वा क्रमेण द्वेन वहे चतुरशीतिः षट्सार्धशतं च घटिकास्याज्याः ॥ रात्रौ संक्रमणे ग्रहणवद्रात्रावेव स्नानदानादिकं कर्तव्य
मितिकेचित् ॥ रात्रौ संक्रमणेऽपि दिवैव स्नानादिकं न तुरात्राविति तु सर्वसंमतं बहुदेशाचारश्चैवं ॥ यस्य जन्मर्क्षेऽस्विसंक्रमस्तस्य ध
नक्षयादिपीडा तत्परिहारार्थं पद्मपत्रादियुक्तजलेन स्नानं ॥ विषुवायनयोरन्हिसंक्रमे पूर्वापररात्रौ तदङ्गि च अध्यापनाध्ययने च
वर्जयेत् ॥ रात्रिसंक्रमे पूर्वापरदिनयोस्तद्रात्रौ च वर्जयेत् ॥ एवं पक्षिणी संक्रांतिर्द्वादशप्रहरपर्यंतमनध्यायादिकमिति तात्पर्यं
॥ अन्योऽपि विशेषोऽयनसंक्रांतौ वक्ष्यते ॥ ॥ इत्तिसंक्रांत्युद्देशो द्वितीयः ॥ ॥ अथ मलमासः ॥ सद्विधिः ॥ अधिमासः
क्षयमासश्च ॥ संक्रांतिरहितो मासोऽधिमासः ॥ संक्रांतिद्वययुक्तो मासः क्षयमासः ॥ पूर्वाधिमासादुत्तरोधिमासस्त्रिंशत्तममास
मारभ्याष्टस्रनवस्रवामासेऽन्यतमो भवति ॥ क्षयमासस्त एकचत्वारिंशदधिकशतसंख्ये वर्षैर्कोनविंशतिसंख्ये वर्षैर्वा भवति

ध.सिं

३

नत्वधिकमासवदल्पकालेन क्षयमासः कार्तिकमार्गशीर्षपौषेधन्यतमोभवतिनेतरः । यस्मिन्वर्षे क्षयमासस्तस्मिन्वर्षेऽधिकमासद्वयं
॥ क्षयमासात्पूर्वमेकोधिकमासः ॥ क्षयमासानंतरमेकोधिकमासइति ॥ अथाधिमासोदाहरणं ॥ चैत्रामावास्यायां मेषसंक्रांतिः ॥ ततः
शुक्लप्रतिपदमारभ्यामावास्यापर्यंतं संक्रांतिर्नास्ति ॥ ततः शुक्लप्रतिपदि वृषभसंक्रांतिरिति ॥ पूर्वः संक्रांतिरहितो मासोधिकवैशा-
खसंज्ञः ॥ वृषभसंक्रांतियुतस्तशुद्धवैशाखसंज्ञः ॥ अथ क्षयमासोदाहरणं ॥ भाद्रपदकृष्णामावास्यायां कन्यासंक्रांतिस्तत्र आश्विनोधिक
मासः ॥ शुद्धाश्विनप्रतिपदितुलासंक्रांतिः कार्तिकशुक्लप्रतिपदि वृश्चिकसंक्रांतिः ॥ ततो मार्गशीर्षशुद्धप्रतिपदि धनुःसंक्रांतिस्तस्मिन्नेव मासे मावा-
स्यायां मकरसंक्रांतिरिति धनुर्मकरसंक्रांतिद्वययुक्त एको मासः क्षयमाससंज्ञकः ॥ सच मार्गशीर्षपौषारव्यमासद्वयात्मक एको मासो ज्ञे-
यः ॥ तस्य प्रतिपदादितिथीनां पूर्वार्द्धे मार्गशीर्षउत्तरार्द्धे पौषइत्येवं सर्वतिथीनां मासद्वयात्मकत्वात् ॥ अत्र तिथिपूर्वार्द्धे मृतस्य मार्गशीर्षे
प्रत्यब्दश्राद्धं ॥ उत्तरार्धे मृतस्य पौषे एवं जनने वर्धापनादिविधिरपि ॥ तत उर्ध्वमाघामावास्यायां कुंभसंक्रांतिः ॥ ततः फाल्गुनोधि-
मासः ॥ शुद्धफाल्गुनशुक्लप्रतिपदि मीनसंक्रांतिः ॥ एवं पूर्वापराधिमासद्वययुक्तः ॥ क्षयमासो यस्मिन्वर्षे तत्र त्रयोदशमासात्मकं किं-
चिदूनवत्यधिकशतत्रयदिनैर्वर्षं ॥ तत्र क्षयमासात्पूर्वोऽधिमासः ॥ संसर्पसंज्ञः ॥ सर्वकर्माहः शुभकर्मणि न त्याज्यः ॥ अंहस्पतिसं-

प.

१

३

क्षयमासादुत्तरमास्यधिमामसर्वकर्मरुच्यः॥ एवंत्रिवत्सरांतस्थः॥ केवलोऽधिकमासोऽपि वज्यः॥ तत्रवज्यावज्यनिर्ण
 यः॥ ॥ अनन्यगतिकंनित्यंनैमित्तिकं काम्यंचाधिमासक्षयमासयोःकर्तव्यं॥ सगतिकंनित्यंनैमित्तिकं काम्यंचवज्यं॥ ॥ त
 थाहि॥ ॥ संध्याग्निहोत्रादिनित्यंग्रहणस्नानादिनैमित्तिकं कारीर्यादिकंरक्षोगृहीतजीवनार्थरक्षोघ्नेष्ट्यादिकंचकाम्यंमलमासेऽपि
 कार्यं॥ ज्योतिष्टोमादिनित्यंजातेष्ट्यादिनैमित्तिकंपुत्रकामेष्ट्यादिकाम्यंचमलमासोत्तरंशुद्धमास्येवकर्तव्यं॥ आरब्धकाम्यस्यम
 लमासेष्यनुष्ठानं॥ नूतनारंभःसमाप्तिश्चनकर्तव्या॥ तथापूजालोपादिनिमित्तकपुनर्मूर्तिप्रतिष्ठांगर्भाधानाद्यन्नप्राशनांतसंस्का
 राप्राप्तकालान् अनन्यगतिकान्ज्वरादिरोगशांतिमलभ्ययोगेश्राद्धं व्रतादिकंनैमित्तिकप्रायश्चित्तंनित्यश्राद्धंउत्तमासिकादि
 श्राद्धानिदर्शश्राद्धंचमलमासेपिकुर्यात्॥ चैत्रादौमलमासेमृतानांकदाचिद्दुःकालेनतस्मिन्नेवचैत्रादौमलमासेप्राप्तेमलमासे
 वप्रतिसांवत्सरिकंश्राद्धंकर्तव्यं॥ चैत्रादौशुद्धमासेमृतानांतुप्रत्याब्दिकंश्राद्धंमलमासेनकर्तव्यंशुद्धैवकार्यं॥ शुद्धमासेमृतानांप्र
 थमाब्दिकंतुमलमासेएवकार्यं॥ नशुद्धे॥ द्वितीयाब्दिकंतुशुद्धेएव॥ एकादशांहांतकर्मसपिंडीकरणंचमलेपिकार्यं॥ द्विती
 यमासिकादिश्राद्धंतुमलेशुद्धेचाष्ट्यादिवारंकर्तव्यं॥ एवंचयत्रद्वादशमासिकंअधिकमासेप्राप्तंतस्यमलेशुद्धेचद्विवारंकुत्वार्य

ध.सिं

४

नाब्दकालेर्उनाब्दिकंच कृत्वाचतुर्दशमासे प्रथमाब्दिकं कार्यं ॥ यस्मिन् वर्षे क्षयमासा व्यवहितो धिमासः यथा कार्तिको धिमासस्तदुत्तरो
मासो वृश्चिकधनुः संक्रांति युक्तत्वात् क्षयसंज्ञकस्तत्र कार्तिकमासस्थं प्रत्याब्दिकं पूर्वो धिमासे उत्तरे क्षयमासे च कार्यं ॥ तत्रापि क्षयाद्य
वहित पूर्वो धिमासो यथा श्विनो धिमासो मार्गशीर्षः ॥ क्षयमासस्तत्रापि आश्विनमासगतं श्राद्धं अधिकेशुद्धे चाश्विने कार्यं ॥ द्वयोर
पि कर्माहंत्वादिति भाति ॥ व्यवहितक्षयमासगतं त्वाब्दिकं क्षयमासे एव कार्यं ॥ तथा पूर्वोक्तमार्गशीर्षक्षयोदाहरणो मार्गशीर्षग
तं पौषगतं चाब्दिकमेकस्मिन्नेव मासे तिथिपूर्वार्धादिभागं विनैव कार्यमिति फलितं ॥ ॥ अथ मलमासे वर्ज्यानि ॥ ॥ उपा
कर्मात्सर्जने अष्टकाश्राद्धानि गृहप्रवेशश्चूडामौंजीबंधविवाहास्तीर्थादियान्नावास्तकर्म अधिकैव वर्ज्यानि ॥ देवप्रतिष्ठाकूपारामा
द्युत्सर्गः ॥ नूतनवस्त्रालंकारधारणं तुलापुरुषादिमहादानानि यज्ञकर्माधानमपूर्वतीर्थदेवदर्शनं सन्यासः काम्यवृषोत्सर्गः राज्ञाभि
षेको व्रतानि सगतिकमन्नप्राशनं समावर्तनमतिक्रांतनामकर्मादिसंस्काराः पवित्रारोपणदमनार्पणेश्रवणाकर्मसर्पबल्यादिपा
कसंस्थाः शयनपरिवर्तनाद्युत्सवः ॥ शपथदिव्यादिकर्मैतानि मले वर्ज्यानि ॥ नैमित्तिकानिरजोदोषशान्तिविच्छिन्नाधानपुनः प्रति
ष्ठादीनि यदि निमित्तानंतरमेव क्रियन्ते तदानमलमासादिदोषः ॥ कालातिपत्तौ तु शुद्धे एव कर्तव्यानि ॥ आग्रयणं दुर्भिक्षसंकटे

प.

१

४

मलमासे कार्ये ॥ अन्यथा शुद्धे एव युगादि मन्वादि श्राद्धानां मासद्वये प्याहतिः ॥ क्षयात्पूर्वोधिमासः संसर्पसंज्ञकः पूर्वमुक्तस्तत्र चूडाक
र्मव्रतबंधविवाहाग्न्याधानयज्ञोत्सवमहालयराजाभिषेकाएव वर्ज्याः ॥ नान्यानि कर्माणि ॥ अपूर्वव्रतारंभो व्रतसमाप्तिश्च मलमासे
न भवति ॥ स पूर्वमाघस्नानादेः क्षयमासे प्यारंभसमाप्ती इति मकरसंक्रांतियुक्तक्षयमासगतपूर्णिमायां माघस्नानमारभ्य कुंभसंक्रां
तियुतमाघपौर्णमास्यां समापनीयं ॥ एवं कार्तिके प्यूह्यं ॥ यत्र वैशारवादि रधिकस्तत्र वैशारवस्नानादिमासव्रतानां चैत्रपौर्णमास्यामा
रब्धानां शुद्धवैशारवपौर्णमास्यां समाप्तिरिति तेषां मासद्वयमनुष्ठानं ॥ यन्मलमासे वर्ज्यमुक्तं तद्गुरुशुक्रास्तबाल्यवार्धकेषपि ज्ञेयं ॥
तत्रास्तात्प्राक् सप्ताहं वार्धकं उदयानंतरं सप्ताहं बाल्यमिति मध्यमः पक्षः पंचदशाहदशाहपंचाहत्र्यहादिपक्षा आपदनापदादिविषयत
यादेशकालविशेषपरतया च योज्याः ॥ अयं वर्ज्यावर्ज्यनिर्णयः ॥ सिंहस्थे गुरावपि ज्ञेयः ॥ तत्र विशेष उच्यते ॥ कर्णवेधचौलमौंजी
बंधविवाहदेवयात्राव्रतवास्तुकर्मदेवप्रतिष्ठासत्यासाविशेषतो वर्ज्या इति ॥ ॥ अथ सिंहस्थापवादः ॥ ॥ मघानक्षत्रगते सिं
हांशगते च गुरोः सर्वदेशेषु सर्वमांगलिककर्मणां निषेधः ॥ सिंहांशोत्तरंगोदादक्षिणभागीरथ्युत्तरे सिंहस्थदोषो नास्ति ॥ गंगागोदा
मध्यदेशे तु सर्वसिंहस्थे विवाहव्रतबंधयोर्दोषः ॥ अन्यकर्माणि सिंहांशोत्तरं सर्वदेशेषु कर्तव्यानि ॥ मेषस्थे सूर्ये सर्वदेशेषु सर्वमांग

५. सिं

५

लिककर्मणां सर्वसिंहस्थेन दोषः ॥ क्वचिद्वषस्थे क्वपि दोषाभाव उक्तः ॥ अत्र सिंहस्थे गुरौ गोदावरीस्नानं कन्यागते कृष्णास्नानं महापुण्यं
गोदावर्यायात्रिकाणां मुंडनोपवासावावश्यकौ न तु तत्तीरवासिनां ॥ गर्भिण्यामपि भार्यायां विवाहादिमंगलोत्तरमपि गोदावर्यामुंडनं दो-
षो नास्ति ॥ गयागोदावरीयात्रायां मलमासगुरुशुक्रास्तादिदोषो नास्ति ॥ मलमासे व्रतविशेषे न्यत्र ज्ञेयः ॥ ॥ इति मलमासगुरुशु-
क्रास्तसिंहगुरुवर्ज्यावर्ज्यनिर्णयस्तृतीयोद्देशः ॥ ॥ अथ तिथिनिर्णये सामान्यपरिभाषा ॥ ॥ तिथिर्द्विविधा पूर्णा सरवंडा च ॥
सूर्योदयमारभ्य षष्ठिनाडिका व्याप्ता पूर्णा ॥ एतदन्या सरवंडा ॥ सरवंडापि द्विविधा ॥ शुद्धा विद्धा च ॥ सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतं
विद्यमाना शिवरात्र्यादौ निशीथपर्यंतं विद्यमाना च शुद्धा तदन्या विद्धा ॥ वेधोपि द्विविधः ॥ प्रातर्वेधः ॥ सायंवेधश्च ॥ सूर्योदयोत्तरं
षट्घटिकापरिमिततिथ्यंतरस्पर्शात्मकः प्रातर्वेधः ॥ सूर्यास्तात्प्राकृषट्घटिपरिमिततिथ्यंतरस्पर्शः सायंवेधः ॥ एकादशी व्रतविषये
तु वेधो बध्यते ॥ क्वचित्तिथिविशेषे वेधाधिक्यं ॥ पंचमीद्वादशनाडीभिः षष्ठीं विद्धां करोति ॥ ॥ दशमीपंचदशभिरेकादशीवेधकृ-
त् ॥ चतुर्दशी अष्टादशनाडीभिः पंचदशीं विध्यति ॥ विद्धाश्च तिथयः क्वचित्कर्मणि ग्राह्याः कुत्रचित्साज्याश्च भवन्ति तत्र संपूर्णा श-
ुद्धा च तिथिः प्रायेण निर्णयनापेक्षते संदेहाभावात् ॥ निषेधविषये सरवंडापि न निर्णयार्हा ॥ निषेधस्तु निवृत्त्यात्मा कालमात्रमपे-

५

१

५

सते इति वचनेनाष्टम्यादिषु नारिकेलादिमक्षणनिषेधादेस्तत्कालमात्रव्याप्ततिथ्यपेक्षणात् ॥ विहितव्रतादिविषये तु निर्णय उच्यते
 तत्र कर्मणो यस्य यः कालस्तत्कालव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या ॥ यथा विनायकादि व्रते मध्याह्नादौ पूजाविधानात् ॥ मध्याह्नादिव्यापिनी
 दिनद्वये कर्मकालव्याप्तावव्याप्तौ तदेकदेशव्याप्तौ वा युग्मवाक्यादिना पूर्वविद्धायाः परविद्धायावातिथेर्ग्राह्यत्वं ॥ युग्मवाक्यं तु ॥ यु-
 ग्माग्नियुगभूतानां षण्मुन्योर्वरं रंध्रयोः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा ॥ प्रतिपद्यज्यमावास्यातिथ्योर्युग्मं महाफलमिति
 ॥ युग्मं द्वितीया अग्निस्तृतीया ॥ द्वितीया तृतीया विद्धाग्राह्या ॥ द्वितीया तृतीया विद्धाग्राह्ये त्वेवं द्वितीया तृतीययोर्युग्मं चतुर्थी पंच-
 म्योर्युग्मं षष्ठी सप्तम्योर्युग्मं अष्टमी नवम्योर्युग्मं एकादशी द्वादशयोर्युग्मं चतुर्दशी पौर्णमास्योर्युग्मं अमावास्या प्रतिपदोर्युग्ममित्यर्थः
 क्वचिच्चतुर्थी गणनाथस्य मातृविद्धाप्रशस्यते इत्यादिविशेषवाक्येर्ग्राह्यत्वं निर्णयः ॥ वचनवशेन ग्राह्यायास्तिथेर्कर्मकाले सत्वाभा-
 वे साकल्यवचनैः सत्वं भावनीयं ॥ तानि च ॥ यांतिथिं समनुप्राप्य उदयं याति भास्करः ॥ सातिथिः सकला ज्ञेया स्नानदानजपा-
 दिधित्यादीनि ॥ यांतिथिं समनुप्राप्य यात्यस्तं यामिनी पतिः ॥ सातिथिः सकला ज्ञेया स्नानदानादिकर्मसु ॥ उदयोत्तरं हि मुहूर्ताधि-
 कस्यास्तात्प्राक्त्रिमुहूर्ताधिकस्य प्रायेणोयं द्विविधा साकल्यव्याप्तिर्ज्ञेया ॥ ॥ इति सामान्यनिर्णयश्चतुर्थोद्देशः ॥ ॥ कर्मवि

ध.सिं
६

शेषे निर्णयः ॥ ॥ कर्माणि द्विविधानि ॥ ॥ दैवानि च पित्र्याणि च ॥ दैवानि षड्विधानि ॥ एकभक्तनक्तयाचितोपवासव्रतदानारव्या
नि ॥ मध्याह्ने एकवारमेकान्नभोजनमेकभक्तं ॥ रात्रावेव प्रदोषकाले भोजनं नक्तं ॥ याचनां विना तद्दिने लब्धस्यान्नादेर्भोजनमया
चितं ॥ दिनांतरलब्धस्यापि पाचकं स्त्रीपुत्रादिकं प्रतियाचनमंतरेण भोजनमया चितमितिकेचित् ॥ अहोरात्रे भोजनाभाव उपवासः
पूजाद्यात्मकः कर्मविशेषो व्रतं ॥ स्वल्पनिवृत्तिपूर्वकं परस्वत्वोत्सादनं नंदनं ॥ तानि च एकभक्तादीनि क्वचिद्भूतांगतया विहितानि क्वचि
देकादश्याद्युपवासप्रतिनिधितया विहितानि क्वचित्स्वतंत्राणि इति त्रिविधानि ॥ तत्रान्यांगानां प्रतिनिधिभूतानां च तत्तत्प्रधानव
शेन निर्णयः ॥ ॥ स्वतंत्राणां निर्णय उच्यते ॥ ॥ तत्र दिनं पंचधा विभज्य प्रथमभागः प्रातः कालो ज्ञेयः द्वितीयः संगवः ॥ तृती
यो मध्याह्नः ॥ चतुर्थो पराणहः ॥ पंचमः सायान्हः ॥ सूर्यास्तोत्तरं त्रिमुहूर्तः प्रदोषः ॥ तत्रैकभक्ते मध्याह्नव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या ॥ त
त्रापि दिवार्धसमये तीते त्रिंशत्घटिका मध्यमदिनमानेन षोडशादिघटीत्रयं मुख्यो भोजनकालः ॥ तत उर्ध्वं आसायंगौणका
लः ॥ अत्र पूर्वद्युरेव मुख्यकाले व्याप्तिः परेद्युरेव व्याप्तिः उभयेद्युर्व्याप्तिः ॥ उभयत्रापि व्यास्यभावः ॥ उभयत्र साम्येनैकदेशव्याप्ति
र्वैषम्येणैकदेशव्याप्तिरिति षट्पक्षा भवन्ति ॥ तत्र पूर्वद्युरेव मुख्यकाले ग्राह्यतिथि सत्वे पूर्वैव ॥ परत्रैव सत्वे परैवेत्यसंदेहः ॥ उभयत्रा

प.

१

६

पि पूर्णव्यापित्वे युग्मवाक्यान्निर्णयः ॥ उभयत्र व्यास्य भावे पूर्ववर्गौ णकालव्याप्तिस्तत् ॥ साम्येनैकदेशव्याप्तौ पूर्वा ॥ वैषम्येणैकदेश
 व्याप्तौ दिनद्वयेपि कर्मपर्याप्तितिथिलाभे युग्मवाक्यान्निर्णयः ॥ कर्मपर्याप्तितिथ्यलाभे पूर्ववैति ॥ इत्येकभक्तं ॥ अथ नक्तं ॥ तत्र सूर्या
 स्तोत्तरत्रिसुहृतात्मकप्रदोषव्यापिनीतिथिर्नक्तग्राह्या ॥ अन्यतरदिने तद्वाप्तौ तदेकदेशस्पर्शवासेव ग्राह्या ॥ भोजनं त्वस्तोत्तरं
 घटिकात्रयसंध्याकालं सत्का भोजनं कार्यं संध्याकाले भोजननिद्रामैथुनाध्ययनवर्जनात् ॥ यतिभिरपुत्रविधुरैर्विधवाभिश्च न
 क्तं सायाह्न्यापिन्यादिनाष्टमभागे कार्यं ॥ रात्रौ तेषां भोजननिषेधात् ॥ एवं सौरनक्तमपि सायान्ह्न्यापिन्यादिवैव कार्यम् ॥ दिन
 द्वये प्रदोषव्याप्तौ परा ॥ दिनद्वये प्रदोषव्यास्य भावे परतत्रैव ॥ सायाह्ने दिनाष्टमे नक्तं कार्यं ॥ नतुरात्रौ ॥ साम्येनैकदेशव्याप्तौ परैव
 ॥ वैषम्येण प्रदोषैकदेशव्याप्तौ तदाधिक्यवती पूर्वापि ग्राह्या ॥ यदि पूजाभोजनपर्याप्तं तदाधिक्यं लभ्यते ॥ नो चेत्साम्यपक्षवदु
 त्तरेव नत्वाधिक्यवशात् पूर्ववैति ॥ नक्तं व्रतभोजनं वैधत्वाद् विवासरसंक्रांत्यादावपि रात्रौ वैव कार्यं ॥ रविवारादौ रात्रिभोजननिषेधस्य
 रागप्राप्तभोजनपरत्वात् ॥ एकादश्याद्युपवासप्रत्यास्तायभूतं नक्तं तूपवासनिर्णीतदिने एवेति ॥ अयाचितस्य त्वहोरात्रसाध्य
 त्वादुपवासवन्निर्णयपित्र्याणामपराणहादिव्यापित्वेन निर्णयस्तत्तत्प्रकरणेव स्थते ॥ एकभक्तनक्तायाचितोपवासानां पूर्वतिथ्या

५. सिं
७

वनुष्ठितानां परेद्युस्तिथ्यन्ते पारणं ॥ यामत्र योर्ध्वगामिन्यां तिथौ प्रातः पारणमिति सर्वत्र ज्ञेयमिति माधवः ॥ ॥ इत्येकभक्तादिनि-
र्णयः पंचमोद्देशः ॥ ॥ अथ व्रतपरिभाषा ॥ ॥ तत्र स्त्रीश्च द्वाणां हिरात्राधिकोपवासेनाधिकारः ॥ स्त्रीणामपि भर्तृभुजां विना
व्रतोपवासादौ नाधिकारः ॥ उपवासदिने श्राद्धदिने च काष्ठेन दंतधावनं न कार्यं ॥ पर्णादिना द्वादशगंडूषैर्वा कार्यं ॥ जलपूर्णताम्रपा-
त्रंगृहीत्वोदङ्मुखः प्रातरुपवासादिव्रतं संकल्पयेत् ॥ अपूर्वव्रतारं भो व्रतोद्यापनं च मलमासे गुर्वाद्यस्ते वै धृत्य ततो पातादिदुर्गो विष्टौ चूरवा-
रानि पिष्ट्वा दशोदितिथौ न भवति ॥ एवमखंडतिथावपि न भवति ॥ उदयस्थातिथिर्याहिन भवद्दिनमध्यभाक् ॥ सारखंडान व्रतानां स्यादा-
रं भश्च समापनमिति सत्यव्रतोक्तेः ॥ क्षमासत्यंदयादानं शौचमिंद्रियनिग्रहः ॥ देवपूजा च हवनं संतोषस्तेयवर्जनम् ॥ सर्वव्र-
तैश्च यंधर्मः ॥ अत्र होमो व्याहृतिभिः काम्यव्रते विशेषो ज्ञेयः ॥ यद्देवताया उपोषणव्रतं तद्देवताजपस्तथ्यानंतं कथाश्रवणं तद-
र्चनं तन्नामकीर्तनश्रवणादिकं कार्यं ॥ उपवासे अन्नावलोकनगंधादिकमभ्यंगं तांबूलमनुलेपनं च त्यजेत् ॥ स भर्तृकस्त्रीणां-
सौभाग्यव्रते अभ्यंगतांबूलादिनवर्ज्यं ॥ अष्टैतान्यव्रतघ्नानि आपो मूलं फलं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च गुरोर्वचनमौषधं ॥ प्रमादादि-
नाव्रतभंगो दिनत्रयमुपोष्य क्षौरं कृत्वा पुनर्व्रतं कुर्यात् ॥ अशक्तोपवासप्रतिनिधिरेकब्राह्मणभोजनं तावद्धनादिदानं वा सहस्र-

प.
१

७

गायत्रीजपोवाद्वादशप्राणायामावाप्रायश्चित्तं ॥ स्वीकृतं व्रतं कर्तुमशक्तः प्रतिनिधिना कारयेत् ॥ पुत्रः पत्नी भर्ता भ्राता पुरोहितः स
 खाचेति प्रतिनिधयः पुत्रादिः पित्राद्युद्देशेन व्रतं कुर्वन् स्वयमपि व्रतफलं लभते ॥ असकृज्जलपानाच्च सकृत्तांबूलचर्वणात् ॥ उप
 वासः प्रणश्येत्तदिवास्वापाञ्चमैथुनात् ॥ स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणं ॥ संकल्योध्यवसायश्चक्रियानिवृत्तिरेव चेत्सष्ट
 विधं मैथुनं ॥ प्राणसंकटे त्वसकृज्जलपाने दोषो नास्ति ॥ चर्मस्थं जलं गोभिन्नक्षीरं मसूरं जंबीरफलं शक्तिचूर्णमित्यामिषगणो व्रते
 वर्ज्यः ॥ अश्रुपातक्रोधादिना सद्यो व्रतनाशः ॥ परान्नभोजने चापि यस्यान्नं तस्य तत्फलं ॥ तिलमुद्गभिन्नचणकादिकोशीधान्यं माषादिकं
 मूलकंचेत्येवमादिक्षारगणं लवणमधुमांसादिकं च वर्जयेत् ॥ श्यामाकाश्चैव नीवारागोधूमाश्च व्रते हिताः ॥ ब्रीहिमुद्गपवतिलकंगु-
 कलापादिधान्यं रक्तेतरमूलकंसूरणादिकंदःसैंधवसामुद्रलवणं गव्यदधिसर्पिर्दुग्धानि पनसफलमान्द्रफलं नारीकेलं हरीतकीपि-
 पलीजीरकं शुंठीति तिणी कदली लवली धात्री फलानि गुडे तरेक्षविकारइत्येतान्यतैलपक्वानि हविष्याणि ॥ गव्यंतक्रं माहिषं-
 घृतमपि च चित् ॥ अनुक्तव्रतविधिस्थले माषादिपरिमितसुवर्णरजतादिप्रतिमा पूज्या ॥ द्रव्यानुक्ता वाज्यहोमः ॥ देवतानुक्तौ प्रजा-
 पतिः मंत्रानुक्तौ समस्तव्याहृतिः संख्यानुक्ता वश्येत्तरशतमष्टाविंशतिरष्टौ वा होमसंख्या ॥ उपवासे कृते ब्राह्मणभोजनं तस्य

ध.सिं
८

गतार्थं उद्यापनानुक्तौ गांस्वर्णं वा दद्यात् ॥ विप्रवचनाद्व्रतसांगता ॥ विप्रवचनं दक्षिणां दत्त्वेव ग्राह्यं ॥ सर्वत्र गृहीतव्रतत्यागे चांडाल
तुल्यत्वं ॥ विधवाभिर्घृतादौ चित्ररक्तादिवस्त्रं न धार्यं श्वेतमेव धार्यं ॥ सूतकादौ स्त्रीणां रजोदोषादौ ज्वरादौ च गृहीतव्रतादौ शारीरनि
यमान् स्वयं कुर्यात् ॥ पूजादिकमन्यद्वारा कारयेत् ॥ अपूर्वारं भस्म सूतकादौ न भवति ॥ काम्ये प्रतिनिधिर्नास्ति नित्ये नैमित्तिके च सः
काम्येषु पत्रमादूर्ध्वं केचित् प्रतिनिधिं विदुः ॥ न स्यात् प्रतिनिधिर्न त्रस्याभिदेवाधिकर्मसु ॥ नापि प्रतिनिधातव्यं निषिद्धं वस्तु कुत्रचित्
॥ व्रतादिसन्निपाते दानहोमाद्यविरुद्धं क्रमेण कार्यं ॥ विरुद्धे तु न क्तभोजनोपवासादावेकं स्वयं कृत्वा न्यपुत्रभार्यादिना कारयेत् ॥ य
त्र चतुर्दश्यष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो व्रतांतरपारणाचप्राप्तात् तत्र भोजनमेव कार्यं ॥ पारणायाविधिप्राप्तत्वात् ॥ निषेधस्तु
रागप्राप्तभोजनपरः ॥ एवंपरिविवारादौ संकष्टचतुर्थ्यादि व्रते रात्रिभोजनमेव कार्यं ॥ यत्राष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो रात्रौ तु रवि
वारादिप्रयुक्तभोजननिषेधस्तत्रार्थप्राप्तोपवासः ॥ यत्र तु पुत्रवत् गृहस्थस्य संक्रांत्यादावुपवासोऽपि निषिद्धो भोजनस्याष्टम्य
दिप्रयुक्तनिषेधस्तत्र किंचिद्भक्ष्यं प्रकल्प्योपवास एव कार्यः ॥ चांद्रायणादौ एकादश्यादिप्राप्तौ ग्राससंख्या नियमेन भोजनमेव
कार्यं ॥ एवं कृच्छ्रादि व्रतेऽपि ॥ एवं एकादश्यामेकांतरोपवासादिप्रयुक्तपारणायांप्राप्तायां जलपारणं कृत्वा उपवसेत् ॥ एवं द्वादश्यां

प.
१

८

मासोमवासश्चाद्विप्रदोषादिप्रयुक्तपारणाप्रतिबंधेजलपारणंकार्यं॥एकादश्यादौसंक्रमेपुत्रवद्बृहस्थोपवासनिषेधएकादश्युपवासश्च
 सस्तत्रापिकिंचिदापोमूलंफलंपयोवाभक्ष्यंप्रकल्प्यं॥द्वयोरुपवासयोर्नक्तयोरेकभक्तयोर्वैकस्मिन्दिनेप्राप्तौअमुकोपवासंचोभयंतंत्रेण
 करिष्ये इतिसंकल्प्य सहेवोपवासपूजाहोमानामनुष्ठानं॥यत्रोपवासैकभक्तयोरेकदिनेप्राप्तिस्तत्रविधिर्द्वैधेगौणकालव्याप्तिमाश्रि
 त्यएकंपूर्वतिथौद्वितीयंशेषतिथौकार्यं॥अखंडतिथावैकंपुत्रादिनाकारयेदित्युक्तं॥एवंकाम्यंनित्यस्यबाधकमित्यादिवाक्यैःकाम्यनित्या
 दिबलाबलबाधाबाधसंभवासंभवादिविचार्यानुष्ठानमूह्यं॥॥इतिसामान्यव्रतपरिभाषोद्देशःषष्ठः॥अथप्रतिपदादिनिर्णयः॥शुक्लप्रति
 पत्सूजाव्रतादवपराणहव्याप्तिसत्वेपूर्वविद्वाग्राह्या॥सायान्हव्याप्तिसत्वेपिपूर्वैवेतिमाधवाचार्याः॥अन्यथाद्वितीयायुताग्राह्या॥कृ
 ष्णाप्रतिपत्सर्वापिद्वितीयायुतैव॥उपवासेतुपक्षद्वयेपिप्रतिपत्पूर्वविद्दैवग्राह्या॥अपराणहव्यापिन्यांप्रतिपदिकरणीयस्योपवासादेः
 संकल्पंप्रातरेवकुर्यात्॥संकल्पकालेप्रतिपदादितिथ्यभावेपिसंकल्पेप्रतिपदादितिथिरेववक्तव्यानत्वमावास्यादिः॥एवमुपोष्यद्वादशी
 श्रद्धेत्यादिस्थलेएकादशीव्रतप्रयुक्तपूजासंकल्पादौएकादश्येवकीर्तनीया॥नतुद्वादशी॥संध्याग्निहोत्रादिकर्मंतरेषुतुल्यकालव्या-
 पिनीद्वादश्यादिरेवेतिममप्रतिभाति॥संकल्पश्चसूर्योदयाद्यागुषःकालेसूर्योदयोत्तरंप्रातःकालारव्यत्रिसुहूर्तस्याद्यमुहूर्तद्वयेप्रशस्तः॥

तृतीयोमुहूर्तस्तु निषिद्धः ॥ इतिप्रतिपन्निर्णयःसप्तमोद्देशः ॥ ॥ द्वितीयाशुक्लपक्षेपरविद्धाग्राह्या ॥ कृष्णपक्षेद्वेधाविभक्तदिनपूर्
वभागात्मकेपूर्वाणहप्रविष्टान्तेपूर्वाग्राह्या ॥ अन्यथातुकृष्णपक्षेपिपरविद्धैव ॥ ॥ इतिद्वितीयानिर्णयोष्टमोद्देशः ॥ ॥ तृतीयारंभा
व्रतेपूर्वविद्धाग्राह्या ॥ रंभाव्यतिरिक्तव्रतेषुत्रिमुहूर्तद्वितीयाविद्धापूर्वात्यक्तापरदिनेत्रिमुहूर्तव्यापिनीग्राह्या ॥ पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तन्यूनद्वि
तीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तव्याप्त्यभावेपूर्वाग्राह्या ॥ पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तन्यूनापिग्राह्या ॥ गौरीव्रतेतुकलाकाष्ठा
दिपरिमितस्वल्पद्वितीयायुक्तापिनिषिद्धा ॥ परदिनेकलाकाष्ठादिपरिमितास्वल्पापितृतीयापरिग्राह्या ॥ यदातुदिनक्षयवशात्परदिनेस्व
ल्पापिचतुर्थीयुतातृतीयानलभ्यतेपूर्वदिनेचद्वितीयाविद्धातदाद्वितीयाविद्धैवग्राह्या ॥ यदाचदिनवृद्धिवशात्पूर्वदिनेषष्टिघटिकातृती
यापरदिनेचघटिकादिशेषवतीतदापूर्वाशुद्धांषष्टिघटिकामपित्यक्ताचतुर्थीयुतैवगौरीव्रतेग्राह्या ॥ ॥ इतितृतीयानिर्णयोनवमो
द्देशः ॥ ॥ चतुर्थीगणेशव्रतातिरिक्तोपवासकार्येपंचमीयुताग्राह्या ॥ गौरीविनायकव्रतयोस्तुमध्यान्हव्यापिनीग्राह्या ॥ परदिनए
वमध्यान्हव्यापिनीचेसरैवदिनद्वयेमध्यान्हव्यापित्वेदिनद्वयेमध्यान्हव्याप्त्यभावेसाम्येनवैषम्येणवैकदेशेव्याप्तौचपूर्वैवतृतीयायो
गप्राशस्त्यात् ॥ नागव्रतेतुपूर्वदिनएवमध्यान्हव्यापिनीचेपूर्वैव ॥ उभयदिनमध्यान्हव्याप्त्यादिपक्षचतुष्टयेपंचमीयुतैवग्राह्या ॥

संकष्टचतुर्थीतिचंद्रोदयव्यापिनीग्राह्या॥ परदिनेएवचंद्रोदयव्याप्तौपरैव॥ उभयदिनेचंद्रोदयव्यापित्वेत्तृतीयायुतैवग्राह्या॥ दिनद्वये
चंद्रोदयव्याप्त्यभावेपरैव॥ ॥ इतिचतुर्थीनिर्णयः॥ ॥ पंचमीशुक्लपक्षेकृष्णपक्षेचकर्ममात्रेपिचतुर्थीविद्वाग्राह्या॥ स्कंदोप
वासेतुषष्टियुताग्राह्या॥ नागव्रतेपंचमीपरविद्वाग्राह्या॥ परेद्युस्त्रिमुहूर्तन्यूनापंचमीपूर्वेद्युस्त्रिमुहूर्तन्यूनचतुर्थीविद्वातदापूर्वैव॥
त्रिमुहूर्ताधिकचतुर्थीविधेस्त्रिमुहूर्तापिपरैव॥ ॥ इतिपंचमीनिर्णयएकोदशोद्देशः॥ ॥ षष्ठीस्कंदव्रतेपूर्वविद्वा॥ अन्यव्रतेषुपर
विद्धैव॥ पूर्वेद्युःषण्मुहूर्तन्यूनपंचम्यावेधेपूर्वापि॥ षष्ठीसप्तम्योरविवासरयोगेपद्यकयोगः॥ ॥ इतिषष्ठीनिर्णयेद्वादशोद्देशः॥ ॥
सप्तमीकर्ममात्रेषष्ठीयुतैवग्राह्या॥ यदापूर्वेद्युरस्तमयपर्यंताषष्ठीतिदिवाषष्ठीविद्धानलभ्यतेपरेद्युश्चाष्टमीविद्वातदाचागत्यापरैव
एवंतिथ्यंतरनिर्णयेष्वप्यूह्यं॥ ॥ इतिसप्तमीनिर्णयस्त्रयोदशोद्देशः॥ ॥ व्रतमात्रेष्टमीशुक्लपक्षेपराकृष्णपक्षेपूर्वा॥ मिलितशिव
शक्त्योरुत्सवेकृष्णापिपरा॥ बुधाष्टमीशुक्लपक्षेप्रातःकालमारभ्यापराह्नपर्यंतंयदिनेमुहूर्तमात्रोपिबुधवासरयोगःसाग्राह्या॥ सा
यान्हकालेचैत्रमासेश्रावणादिमासचतुष्टयेकृष्णपक्षेचनग्राह्या॥ सर्वकृष्णाष्टमीषुकालभैरवोद्देशेनकेचिदुपवसंतितनमार्गशी
र्षकृष्णाष्टम्यांभैरवजयंतीत्वात्तद्वनिर्णयोचितेनमध्यान्हव्यापिनीग्राह्या॥ दिनद्वयेमध्यान्हव्याप्तौपूर्वैव॥ प्रदोषव्यापिनीतिको

ध. सिं.
१०

स्तुभे॥ अतउभयदिनेप्रदोषव्याप्तौद्विविधवाक्याविरोधात्परैव॥ पूर्वत्रप्रदोषव्याप्तिरेवपरत्रमध्यान्हएवतदाबहुशिष्टाचारानुरोधेयास्त
दोषगापूर्वैव॥ यत्तुअर्कपर्वद्वयेरात्रौचतुर्दश्यष्टमीदिवेतिवचनाद्विवाभोजननिषेधमात्रपालनंनतुकिंचिद्वृतं॥ तत्रनिषेधस्तनिरुत्या
त्माकालमात्रमपेक्षतइतिवचनात्भोजनकालव्यापिनीमष्टमीत्यक्तानवम्यांसप्तम्यांवाभोक्तव्यंइतिभातियुक्तमयुक्तंवासिद्धि
विचारणीयं॥ ॥इत्यष्टमीनिर्णयश्चतुर्दशोद्देशः॥ ॥नवमीसर्वत्राष्टमीविद्वैवग्राह्या॥ ॥इतिनवमीनिर्णयःपंचदशोद्देशः
दशमीतूपवासादौनवमीयुतैवग्राह्या॥ पूर्वविद्धायाअलाभेउत्तरविद्धाग्राह्या॥ ॥इतिदशमीनिर्णयःषोडशोद्देशः॥ ॥अथैका
दशीनिर्णयः॥ ॥तत्रैकादश्युपवासोद्देशः॥ भोजननिषेधपरिपालनात्मकोव्रतात्मकश्च॥ आद्येपुत्रवद्गृहस्थादीनांकृष्णपक्षेपिअ
धिकारःव्रतात्मकोपवासस्तुअपत्ययुक्तगृहस्थैश्चकृष्णपक्षेनकार्यः॥ किंतुसमंत्रकंव्रतसंकल्पमकृत्वायथाशक्तिनियमयुतंभोजन
वर्जनमेवकार्यं॥ एवंप्रतिथिस्तयेशकृत्वेकादश्यामपिज्ञेयं॥ शयनीबोधिनीमध्यवर्तिकृष्णैकादशीषुसापत्यगृहस्थादीनांसर्वेषामधिका
रः॥ विष्णुसायुज्यकामैरायुःकामैःपुत्रकामैश्चकाम्यव्रतंपक्षद्वयेपिकार्यं॥ तत्रनकोपिनिषेधः॥ वैष्णवगृहीणांकृष्णैकादश्यपिनित्यो
पोष्या॥ इदमेकादशीव्रतंशैववैष्णवसौरादीनांसर्वेषानित्यं॥ अकरणेप्रत्यवायश्चवणात्संपत्त्यादिफलश्रवणात्काम्यंचभवति॥ केचि

प.
१

१०

नुहूर्तादिमितदशमीसत्वेदशम्यामेवभोजनंकर्तव्यं॥सूर्योदयात्पूर्वमेवप्रवृत्तायांशुद्धाधिकाधिकद्वादशिकायांतुनेरंतर्येणोपवासद्वयंका
 र्येइतितितिथिपालनमपिवदंतितन्नयुक्तं॥अष्टमवर्षादूर्ध्वमशीतितमवर्षपर्यंतंएकादशीव्रताधिकारः॥शक्तस्यतुअशीतेरूर्ध्वमप्यधि
 कारः॥सप्तमर्तृकाणांस्त्रीणांभर्तृनुज्ञापित्राद्यनुज्ञाविनोपवासव्रताद्याचरणेव्रतवैफल्यंभर्तृयुःक्षयोनरकश्च॥अशक्तानांतु॥नक्तं
 हविष्यान्नमनोदनंवाफलंतिलाःक्षीरमथांबुचाज्यं॥यसंचगव्यंयदिवापिवायुःप्रशस्तमत्रोत्तरमुत्तरंचेतिपक्षेषुशक्तितारतम्येनैक
 पक्षाश्रयणंनत्वेकादशीत्यागः॥प्रमादादिनैकादश्यामुपोषणाद्यकरणेद्वादश्यामपिव्रतंकार्यं॥द्वादश्यामप्यकरणेयवमध्यचांद्रा
 यणंप्रायश्चित्तं॥नास्तिव्यादकरणेपिपीलिकामध्यचांद्रायणंअशक्तपतिपुत्राद्युद्देशेनस्त्रीपुत्रभगिनीभ्रात्रादिभिरेकादशीव्र
 ताचरणेऋतुशतजंपुण्यं॥॥अथव्रतादिनिर्णयः॥॥तत्रव्रताधिकारिणोद्विविधाःवैष्णवाःस्मार्ताश्च॥तत्रयद्यपियस्य-
 दीक्षास्तिवैष्णवीत्यादिलक्षणयुक्तावैष्णवास्तद्भिन्नाःस्मार्ताइतिमहानिबन्धेषूक्तं॥तथापिस्वपारंपर्यप्रसिद्धमेववैष्णवलंस्मार्तत्वंच
 वृद्धामन्यंतइतिसिंधूक्तमेवसर्वदेशेसर्वशिष्टपरिगृहीतंप्रचरति॥वेधोपिद्विविधःअरुणोदयेदशमीवेधःसूर्योदयेतद्देयश्च॥सूर्यो
 दयात्प्राक्चतुर्घटिकात्मकोअरुणोदयः॥सूर्योदयस्तस्मिन्ःतेनषट्पंचाशत्घटिकानंतरंकलामात्रदशमीप्रवेशोऽरुणोदयवेधो

वैष्णवविषयः॥ षष्टिघटिकात्मकसूर्योदयोत्तरं पलादिमात्रदशमीसत्वे सूर्योदयवेधः स्मार्तविषयः॥ ज्योतिर्विदादिवादेन वेधादि
संदेहे तु बहुवाक्यविरोधेन ब्राह्मणेषु विवादिषु एकादशीं परित्यज्य द्वादशीं समुपोषयेत्॥ तथा च एकादशी द्विविधा विद्धा श्रद्धा च॥
अरुणोदयवेधवती विद्धा॥ तां त्यक्त्वा वैष्णवैर्द्वादश्येव उपोष्या॥ अरुणोदयवेधरहिता श्रद्धा॥ सा चतुर्विधा॥ एकादशी मात्राधिक्य
वती॥ १॥ द्वादशी मात्राधिक्यवती २ उभयाधिक्यवती ३ अनुभयाधिक्यवती ४ अत्राधिक्यं सूर्योदयोत्तरसत्वं तत्रोदाहरणं
दशमीनाड्यः ५५ एकादशी ६० द्वादश्याः क्षयः ५८ इयमेकादशी मात्राधिक्यवती वैष्णवैः परोपोष्या स्मार्तगृहस्थैः पूर्वा॥ अथ दशमी
५५ एकादशी ५८ द्वादशी ६० इयं श्रद्धा द्वादशी मात्राधिक्यवती अत्र वैष्णवानां द्वादश्यामुपोषणं॥ स्मार्तानां पूर्वा॥ अथ दशमी ५५
एकादशी ६० १ द्वादशी ५ इयं श्रद्धा उभयाधिक्यवती॥ अत्र सर्वे वैष्णवैः स्मार्तैश्च परैर्वोपोष्या॥ अथ दशमी ५५ एकादशी ५९
द्वादशी ५८ इयमनुभयाधिक्यवती शुद्धा वैष्णवैः स्मार्तैश्च पूर्वैर्वोपोष्या॥ इति संक्षेपतो वैष्णवनिर्णयः॥ अथ स्मार्तनिर्णयः॥ तत्र
सूर्योदयवेधवती विद्धान्तरहिता श्रद्धा चेति॥ द्विविधापि प्रत्येकं चतुर्धा॥ एकादशी मात्राधिक्यवती॥ उभयाधिक्यवती॥ द्वादशी मा
त्राधिक्यवती॥ अनुभयाधिक्यवतीत्येवं अष्टभेदा भवन्ति॥ अत्रोदाहरणानि॥ दशमी ५८ एकादशी ६० १ द्वादश्याः क्षयः ५८ इयं श्रद्धा

द्वा एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ दशमी ४ एकादशी २ द्वादश्याः क्षयः ५८ एवं विद्वा एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ अत्रोभयत्रापि स्मार्तानां
 गृहिणां पूर्वोपोष्या ॥ यतिभिर्निष्कामगृहिभिर्वनस्थैर्विधवाभिर्वैष्णवैश्च परैर्वोपोष्या ॥ विष्णुप्रीतिकामैः स्मार्तैरुपवासद्वयं कार्यं
 मितिकेचित् ॥ उभयाधिक्यवती श्रद्धायथा ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० द्वादशी ४ उभयाधिक्यवती विद्वायथा ॥ दशमी २ एकादशी
 ३ द्वादशी ४ अत्र उभयत्रापि स्मार्तैर्वैष्णवैश्च सर्वैश्चावशिष्टापरैर्वैकादश्युपोष्या ॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती श्रद्धायथा ॥ दशमी ५८
 एकादशी ५९ द्वादशी ६० १ अत्र श्रद्धत्वा स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासो न द्वादश्यामिति माधवमतं ॥ हेमाद्रिमते तु सर्वैः पराद्वादश्येवोपो
 ष्या ॥ केचित्तु ॥ मुमुक्षुभिः स्मार्तैः परोपोष्येत्याहुः ॥ द्वादशीमात्राधिका विद्वायथा ॥ दशमी १ एकादशी क्षयगामिनी ५८ द्वादश्या वृद्धिः
 ६० १ तत्रैकादश्या विद्धत्वा तु द्वादश्यामेव स्मार्तानामप्युपवासः ॥ एवं चोभयाधिक्ये द्वादशीमात्राधिक्ये च स्मार्तानां विद्वायास्त्यागोनान्य
 त्र ॥ वैष्णवानां तु षड्विधामप्याधिक्यवतीं त्यक्त्वा द्वादश्युपोष्या ॥ अनुभयाधिक्यवती श्रद्धायथा ॥ दशमी ५९ एकादशी ५८ द्वादशी
 ५९ स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासो न द्वादश्यां ॥ वैष्णवानां तु विद्धत्वात् ॥ द्वादश्यामेवोपवासः ॥ अनुभयाधिक्यवती विद्वायथा ॥ द
 शमी २ एकादश्याः क्षयः ५६ द्वादशी ५५ अत्रापि स्मार्तानांमेकादश्यामुपवासः ॥ वैष्णवानां द्वादश्यामुपवासः ॥ अस्मिन्ननुभयाधि

क्यवतीविद्वाचरमभेदेप्रथमभेदद्वयद्वयतिभिर्मुमुक्षुभिर्विधवादिभिःपरोषोष्या॥विष्णुप्रीतिकामैरुपवासद्वयंकार्यमितितुल्ययुक्ता
प्रतिभाति॥इदानींशिष्टास्तुहोमादिमतंनिष्कामत्वादिकंचानादृत्यमाधवमतेनैवसर्वस्मार्तनिर्णयमविशेषेणवदन्तिनतुक्चिदुपवासद्वयं
शुद्धाधिकद्वादशिकायांसर्वेषामेकंपरोपवासंवावदन्तीतिसर्वत्रदेशेषुप्रायोमाधवोक्तानुसारएवप्रचारइतिबोध्यं॥एतेनवैष्णवाष्टा
दशभेदानांस्मार्तष्टादशभेदानांचनिर्णयः॥सर्वोपिगतार्थोभवतीतिविभावनीयं॥विस्तरस्तुमहाग्रंथेष्वनुसंधेयः॥अत्राष्टाद
शभेदानांपृथक्पृथक्गुदाहरणकथनेतन्निर्णयकथनेचबालानांन्यामोहमात्रंस्यादितिसनिर्णयःपृथगेवपट्टेलिरित्वास्थापितो
नुसंधेयः॥अत्रार्धरात्रोत्तरंदशमीसत्वेकपालवेधोद्विपंचाशहृदिकादशमीसत्वेछायावेधस्त्रिपंचाशहृदित्वेदशम्याग्रस्तारव्योवेधश्च
तुःपंचाशत्वेसंपूर्णारव्यःपंचपंचाशत्वेतिवेधःषट्पंचाशत्वेमहावेधः॥सप्तपंचाशत्वेप्रलयारव्योष्टपंचाशत्वेमहाप्रलयएकोनषष्टित्वेघो
रारव्यः॥षष्टित्वेराक्षसारव्यइतिवेधभेदानारदेनोक्तमध्वादिमतानुसारिभिःकैश्चिदेवकेचिदेवानुसृताः॥माधवाचार्यादिसर्वसंमत
स्तुषट्पंचाशहृदिवेधएवेतिज्ञेयं॥दशमीपंचदशघटीभिरेकादशीदूषितोतितूपवासातिरिक्तव्रते॥अथव्रतप्रयोगः॥
उपवासात्पूर्वदिनेप्रातःकृतनित्यक्रियः॥दशमीदिनमारभ्यकरिष्येहंव्रतंतव॥त्रिदिनंदेवदेवेशनिर्विघ्नंकुरुकेशवेतिसंकल्प्य॥

मध्याह्न एक भक्तं कुर्यात् ॥ तत्र नियमाः ॥ कांस्यमांसमसूरदिवास्वापाति भोजनात्यंबुपानपुनर्भोजनमैथुनक्षौद्रानृतभाषणचणकको
 द्रवशाकपरान्नघृततैलतिलपिष्टतांबूलवर्जनादयः ॥ एक भक्तानंतरं काष्ठेन दंतधावनं कुर्यात् ॥ निशिभूतल्येशयित्वा प्रातरेकादश्यां प
 र्णादिना दंतधावनं कार्यं न तु काष्ठेन ॥ स्नानादिनित्यक्रियांते पवित्रपाणिरुदङ्मुखो वारिपूर्णं तान्त्रपात्रमादाय संकल्पं कुर्यात् ॥ ए
 कादश्यां निराहारो भूत्वा ह्रमपरे हनि ॥ भोक्ष्यामि पुंडरीकाक्षशरणं मे भवान्युतेति ॥ अनेन मंत्रेण पुष्पांजलिं वाहारौ दद्यात् ॥ अत्र
 क्तस्य त्वेकादश्यांजलाहार एकादश्यां क्षीरभक्षणमेकादश्यां फलाहार एकादश्यां नक्तभोजीत्याद्युहेन शक्त्यनुसारेण संकल्पः ॥ शौ
 वानां रुद्रगायत्र्या संकल्पः सौराणां नित्यगायत्र्या नाम्ना वा संकल्पः ॥ अयं संकल्पः ॥ सूर्यो दयोत्तरं देशमी सत्वे स्मार्तैरेकादश्यां रात्रौ का
 र्यः ॥ अर्धरात्रादुपरि दशम्यनुवृत्तौ सर्वैरेकादश्यां मध्याह्नोत्तरं कार्यः ॥ संकल्पोत्तरमष्टाक्षरमंत्रेण त्रिंशत्परिभिमंत्रितं तज्जलं पिबेत् ॥
 ततः पुष्पमंडपं कृत्वा तत्र ॥ पुष्पैर्गंधैस्तथा धूपैर्दीपैर्नैवेद्यकैः परैः ॥ स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्गीतवाद्यैर्मनोहरैः ॥ दंडवत्प्रणिपातैश्च
 जयशब्दैस्तथोत्तमैः ॥ हरिं संपूज्य विधिवद्वात्रौ कुर्यात्प्रजागरं ॥ एकादश्यां नियमाः ॥ पारवंडिसंभाषणस्पर्शदर्शनवर्जनं ब्रह्मचर्यं
 सत्यभाषणादिवास्वापवर्जनादयः परिमाणोक्ताश्च ज्ञेयाः ॥ पारवंडिदर्शनादौ तु सूर्यं पश्येत्ततः शक्तिः ॥ संस्पर्शे तु बुधः स्नायाच्छुचि

ध. सिं
१३

रादित्यदर्शनात् ॥ संभाष्यतान् शश्विषदं चिंतयेदस्युतं बुधइत्यादिप्रायश्चित्तं ॥ उपवासदिने श्राद्धप्राप्तौ श्राद्धशेषसर्वान्नेनैकं पात्रं परिविष्य
तत्सर्वान्नावघ्राणं कृत्वा पात्रं गवादिभ्यो देयं ॥ कंदमूलफलाहाराद्यनुकल्पेनोपवासकर्त्ता तु स्वभक्षस्यैव फलादेः पितृब्राह्मणपात्रेषु परिवे
षणपूर्वकतश्छेषभक्षणं कार्यं ॥ एकादश्यां यदा भूपमृताहः स्यात्कदाचन ॥ तद्दिनं तु परित्यज्य द्वादश्यामेव कारयेदित्यादिब्रह्मचरानियथा
चारं वैष्णवपराणि ॥ वैष्णवैः षोडशमहालयकरणपक्षे एकादश्यधिकरणं कद्वादश्यधिकरणं च महालयं तत्रेण करिष्ये इति संकल्प्य
महालयद्वयं द्वादश्यां कार्यं ॥ काम्योपवासे सूतकप्राप्तौ शरीरनियमान् स्वयं कृत्वा सूतकांते पूजादानब्राह्मणभोजनादिकं कार्यं ॥ नि
त्योपवासे सूतकादिप्राप्तौ स्नात्वा हरिप्रणम्य निराहारादिकं स्वयं कृत्वा पूजादिकं ब्राह्मणद्वारा कार्यं दानादेर्लेपेन सूतकांते नुष्ठानावश्य
कत्वं ॥ एवं रजस्वलादिदोषेऽपि ॥ द्वादश्यां प्रातर्नित्यपूजां विधाय भगवते व्रतं समर्पयेत् ॥ अज्ञानतिमिरांधस्य व्रतेनानेव केशव ॥ प्रसी
दस्तु मुखेनाथ ज्ञानदृष्टिप्रदो भवेति तत्र मंत्रः ॥ दशम्यादिषूक्तानां नियमानां भंगो दिवा स्वापे बहुशोजलपाने मिथ्याभाषणे वा तत्तन्नि
यमभंगमुद्दिश्य नारायणाष्टाक्षरमंत्रजपमंष्टोत्तरशतसंख्यया कुर्यात् ॥ अल्पदोषेनामशतत्रयजपः ॥ रजस्वला चांडालरजकस्त्विति
कादिशब्दस्य व्रतमध्ये अवर्णोऽष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपः ॥ ॥ । ततो नैवेद्यतुलसीमिश्रितान्नेन पारणं कार्यं ॥ आमलकीफलस्य पारणा

प
१

१३

यांभक्षणेसंभाष्यभाषणादिदोषनाशः॥पारणं च द्वादश्युल्लंघनेयद्वादोषाद्वादशीमध्यएवकार्यं॥स्वल्पद्वादशीसत्वेरात्रिशेषे आम
 ध्यान्हांताः क्रियाः सर्वा अपक्वप्यकार्याः॥अग्निहोत्रहोमस्यनापकर्षइतिकेचित् एवंश्राद्धस्यापिनापकर्षोरात्रौश्राद्धनिषेधात्॥अति
 संकटे श्राद्धे प्रदोषादिव्रते च तीर्थजलेन पारणं कार्यं॥द्वादशीभूयस्त्वेद्वादशीप्रथमपादं हरिवासरसंज्ञकमुल्लंघ्य पारणं कार्यं॥कलामात्रा
 या अपि द्वादश्या अभावे त्रयोदश्यां पारणं॥द्वादश्यामध्यान्होर्ध्वं सत्वे प्रातर्मुहूर्तत्रयमध्यएव पारणं न मध्याह्नादौ इति बहवः॥बहूनां क
 र्मकालानां बाधापत्तेरपराणह एवेतिकेचित्॥द्वादश्यां सर्वमासेषु शुक्लायां कृष्णायां वा श्रवणयोगेशक्तेनैकादशीद्वादश्योर्द्वयोरप्युपवा
 सः कार्यः॥अशक्तेनैकादश्यां फलाहाराद्यनुकल्पं कृत्वा श्रवणद्वादश्यामुपवासः कार्यः॥विष्णुशृंगखलयोगसत्वे त्वेकादश्यामेव श्रवण
 द्वादशीप्रयुक्तमप्युपवासं कृत्वा द्वादश्यां श्रवणयोगरहितायां पारणं कार्यं॥द्वादश्याः श्रवणात्तो न्यूनत्वे श्रवणयुक्तायामपि द्वादश्यामे
 व पारणं॥द्वादश्युल्लंघने दोषात्॥विष्णुशृंगखलयोगादि निर्णयो भाद्रपदमासगतश्रवणद्वादशीप्रकरणे वक्ष्यते॥दिवानिद्रापराहं
 च पुनर्भोजनमैशुने॥क्षौद्रं कांस्यामिषं तैलं द्वादश्यामष्टवर्जयेत्॥घृतक्रोधचणककोद्रवमाषतिलपिष्टमसूरनेत्रांजनमिथ्याभाषण
 लोभायासप्रवासभारवाहनाध्ययनतांबूलादीनि वर्जयेत्॥एते च नियमाः काम्यव्रते आवश्यकाः नित्यव्रते तु॥शक्तिमांस्तु पुमान्

कुर्यान्नियमं सविशेषणं ॥ विशेषनियमाशक्तोऽहोरात्रं भुजिवर्जितः ॥ निगृहीतेंद्रियः श्रद्धासहायो विष्णुतत्परः ॥ उपोष्येकादशीं पापा
न्मुच्यते नात्र संशयः ॥ अन्यं भुंक्ष्वेति यो ब्रूयात् फलं ते वायः स नारकी ॥ एकादशीव्रताद्विष्णुसायुज्यं लभते श्रियं ॥ ॥ इत्येकादशीव्र
तनिर्णयः ॥ ॥ कार्यंतरेष्वेकादशीद्वादशीयुतैव ग्राह्या ॥ ॥ इत्येकादशीनिर्णयोद्देशः सप्तदशः ॥ ॥ द्वादशीत्वेकादशीविद्धा
ग्राह्या ॥ अथाष्टौ महाद्वादश्यः ॥ शुद्धाधिकैकादशीयुक्ताद्वादशीउन्मीलनी संज्ञा ॥ द्वादश्येव शुद्धाधिकावर्धते सा वंजुली ॥ सूर्योद
ये एकादशीततः क्षयगामिनीद्वादशीद्वितीयसूर्योदये त्रयोदशी एव मेकाहोरात्रेति तिथिर्नयस्पर्शास्पर्शा संज्ञाद्वादशी ॥ दर्शस्य पो
र्णमास्यावायदादिनवद्विस्तदापक्षवर्द्धिनी संज्ञा ॥ पुष्यर्क्षयुताजया ॥ श्रवणयुताविजया ॥ पुनर्वसूयुताजयंती ॥ रोहिणीयुता
पापनाशिनी ॥ एताः पापक्षयमुक्तिकाम उपवसेत् ॥ श्रवणयुतात्वेकादशीवन्नित्या ॥ एतास्वष्टस्वेकादशीद्वादश्योरेकत्वे तंत्रेणो
पवासः ॥ पार्थिव्येशक्तस्योपवासद्वयं ॥ यस्त्वारब्धव्रतद्वय उपवासद्वयाशक्तश्च तस्य द्वादशीसमुपोषणात् व्रतद्वयपुण्यलाभः ॥
तत्र श्रवणर्क्षयोगो मुहूर्तमात्रोपि ग्राह्यः ॥ पुष्यादियोगः सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतश्चेदुपवासः ॥ पारणंतु तिथिर्नक्षत्रसंयोगो
पोषणे उभयांतं न्यतरांतं वेति सर्वसामान्यनिर्णयः ॥ ॥ इति द्वादशीनिर्णयोद्देशः ॥ १८ ॥ त्रयोदशी शुक्ला पूर्वा कृष्णोत्तरा ॥ शनि

वारादियुक्तांकांचिच्छुक्लत्रयोदशीमारभ्यसंवत्सरपर्यंतं प्रतिपक्षत्रयोदशीषु शनिवारयुक्तास्वेव चतुर्विंशतिशुक्लत्रयोदशीषु वा कर्त
 व्यं यत्प्रदोषसमये शिवपूजानक्तभोजनात्मकं प्रदोषव्रतं तत्र सूर्यास्तमानोत्तरत्रिमुहूर्तात्मकप्रदोषव्यापिनीत्रयोदशीग्राह्या ॥ दिन
 द्वये प्रदोषव्याप्तौ साम्येन तदेकदेशस्पर्शो वा उत्तरा ॥ वैषम्येणैकदेशस्पर्शो तदाधिक्यवती पूर्वापि ग्राह्या ॥ यदि देवपूजाभोजनपर्याप्तं
 तदाधिक्यं लभ्येत ॥ नो चेत्साम्यपक्षवदुत्तरैव ॥ उभयत्र सर्वथा व्याप्त्यभावेऽपि परैव ॥ ॥ इति त्रयोदशीनिर्णयोद्देशः ॥ १९ ॥ चतुर्द
 शी तु शुक्लापराह्णान्तरा ॥ यत्तु प्रतिमासं ह्यष्टौ चतुर्दश्यां शिवरात्रिव्रतं काम्यमनुष्ठीयते तत्र महाशिवरात्रिवन्ति शीथव्यापिन्ये
 व ग्राह्या ॥ उभयत्र निशीथव्याप्तौ पराप्रदोषव्याप्तेराधिकात् ॥ कैश्चित्प्रदोषमात्रव्यापिनी गृह्यते ॥ तत्र मूलं चिंत्यं ॥ यत्तु चतुर्दश्यां
 दिवाभोजननिषेध एव नित्यत्वात्पाल्यते तत्र भोजनकालव्यापिनी चतुर्दशीत्युक्ता त्रयोदश्यां पंचदश्यां भोक्तव्यं ॥ शिवरात्रिव्रति-
 भिरुक्तचतुर्दश्यामेव पारणाकर्तव्या ॥ न तत्र चतुर्दश्यष्टमीदिवेति भोजननिषेधप्राप्तिः ॥ विधिप्राप्तेर्निषेधाप्रवेशात् ॥ ॥ इति
 चतुर्दशीनिर्णयोद्देशो विंशः ॥ २० ॥ ॥ पौर्णमास्यमावास्ये तु सावित्रीव्रतं विना परे ग्राह्ये ॥ यत्तु कैश्चिच्छ्रावणीहुताशनीपौर्णमा
 स्योः कुलधर्मादौ पूर्वविद्वयोः ग्राह्यत्वात्केः सर्वापौर्णमासी कुलधर्मादौ पूर्वा गृह्यते तत्र मूलं मृग्यं ॥ अष्टादशनाडिकातो न्यूनचतुर्दशी

ध.सिं
१५

सत्वेतादृशचतुर्दशीवेधस्यभूतोष्टादशनाडीभिरिति वचनाददूषकत्वप्रतीतेरस्तवातादृशस्थलेकुलधर्मेपूर्वत्रग्राह्यत्वं ॥ अष्टादशनाडि
काधिकचतुर्दशीवेधेतुपूर्वविद्धापौर्णमासीनग्राह्येतिमेप्रतिभाति अमावास्याभौमसोमवारयुतास्नानदानादौमहापुण्या ॥ एवंभानु
युतासप्तमीभौमयुताचतुर्थीच ॥ यत्तुसोमयुतामावास्यायामश्वत्थपूजाद्यात्मकंसोमवतीव्रतमनुष्ठीयतेतत्रापराण्हपर्यंतमुहूर्त
मात्रयोगेपिव्रतंकार्यं ॥ दिनांत्यषट्घटिकात्मकसायान्देयोगेरात्रियोगेचनकार्यमितिशिष्टाचारः ॥ यतीनांक्षौरादावुदयेत्रिसुहूर्तव्या
पिनीपौर्णमासीग्राह्या ॥ तृतीयमुहूर्तस्पर्शाभावेचतुर्दशीयुता ॥ ॥ इतिपंचदशीनिर्णयोद्देशएकविंशतितमः ॥ ॥ अथेष्टिका
लः ॥ पक्षांताउपस्तव्याः ॥ पक्षाद्यायष्टव्याः ॥ उपवासोन्वाधानारव्यंकर्म ॥ पर्वणोयश्चतुर्थीशआद्याःप्रतिपदस्त्रयः ॥ यज्ञकालःस-
विज्ञेयःप्रातरुक्तोमनीषिभिः ॥ प्रतिपत्तूर्यचरणेनयष्टव्यमितिस्थितिः ॥ तत्रपर्वप्रतिपदो पूर्णत्वेसंदेहाभावः ॥ पर्वण्यन्वाधानस्योत्त-
रदिनेयागस्ययथोक्तकाललाभात् ॥ पर्वणःखंडत्वेतुपर्वापेक्षयाप्रतिपदोद्गासवृद्धिघटिकागणयित्वातदर्धद्गासेपर्वणिवियोज्यवृ-
द्धौसंयोज्यसंधिकालंज्ञात्वान्वाधानादिकालोनिर्णेतव्यः ॥ यत्रद्गासवृद्धीनस्तस्तत्रयथास्थितःस्पष्टएवसंधिः ॥ तत्रसंधिश्चतुर्विधः
पूर्वाण्हसंधिर्मध्याह्नसंधिरपराण्हसंधीरात्रिसंधिश्चेति ॥ द्वेधाविभक्तदिनस्यपूर्वार्धपूर्वाण्हः अपरार्धमपराण्हः ॥ पूर्वाण्हपराण्ह

प.
१

१५

संधिभूतो घटिका द्वायात्मको मुहूर्तो मध्याह्नः ॥ आवर्तनापरपर्याय इति कौस्तुभे ॥ उभयसंधिरेकपलात्मक एव मध्याह्नो न तु घटिका द्वाया-
त्मक इति प्रायेणोदानीं शिष्टाचारः ॥ तत्रोक्तरीत्या द्वायासहस्रार्थवियोजनसंयोजनेन निर्णीतः ॥ पर्वप्रतिपदोः संधिर्यदि पूर्वाह्ण-
ध्यान्हे वा भवति तदा संधिदिनात् पूर्वदिने न्वाधानं संधिदिने यागः ॥ यद्यपराह्णदेशे वा संधिस्तदा संधिदिने न्वाधानं तत्परदिने या-
गः ॥ ॥ अथोदाहरणं ॥ ॥ पर्वसप्तदशघटीमितं प्रतिपदेकादशघटीमिता तत्र षट्घटीमितः प्रतिपत्स्यस्तदर्थं घटीत्रयं पर्व-
णिवियोजितं जातः संधिश्चतुर्दशघटीमितः ॥ अयं त्रिंशद्घटीमिते दिनमाने पूर्वाह्णसंधिः ॥ अष्टाविंशतिघटीमिते तु दिनमाने
यमेव मध्याह्नसंधिः ॥ अत्र संधिदिने यागः ॥ पूर्वदिने न्वाधानं ॥ पर्व १४ प्रतिपत् १९ अत्र पंचघटिका वृद्धिः ॥ तदर्थं सार्धं घटी द्वयं पर्व-
णिसंयोजितं जातः संधिः सार्धं षोडशघटीमितः ॥ अयमपराह्णसंधिः ॥ अत्र संधिदिने न्वाधानं परेद्युर्यागः ॥ ॥ अथात्र बालबो-
धार्थं प्रकारांतरं ॥ ॥ सूर्योदयोत्तरं विद्यमानाः पर्वनाडिकाः प्रतिपन्नाडिकाश्चैकीकृताः सत्यो यदि दिनमानतो न्यूनास्तदा पूर्वाह्ण-
संधिः ॥ यदि दिनमानसमास्तदा मध्याह्नसंधिः ॥ यदि दिनमानादधिकास्तदा पराह्णसंधिरिति ॥ इत्थं सूर्योदयोत्तरमनुवर्तमान-
पर्वप्रतिपदोः क्षयवृद्धिभ्यामेव संध्यवलोकनमिदानीं सर्वत्र शिष्टाचारेषु प्रसिद्धं ॥ कौस्तुभादौ तु चतुर्दशी दिनस्था उदयात् पूर्वपर्व

ध. सिं
१६

णोगतघटिका उदयादेष्टघटिकाश्चेकीकृत्येवं प्रतिपदः पर्वदिनस्था उत्तरदिनस्थाश्च घटिका एकीकृत्य पर्वपैक्षया प्रतिपदो वृद्धिः क्षयौ
ज्ञेयौ ॥ तद्यथा ॥ चतुर्दशी २२ पर्व १७ चतुर्दशी दिनस्थाः पर्वनाडिकाः ३८ उत्तरदिनस्थाः १७ एकीकृत्य जाताः ५५ पूर्वदिनस्थाः
प्रतिपन्नाड्यः ४३ उत्तरदिनस्थाः ११ एकीकृत्य जाताः ५४ अत्रैकाघटी प्रतिपत्स्यस्तदर्धमर्धघटी पर्वणि वियोजिता जातः संधिः
सार्धषोडशनाड्यः ॥ अयमपराणहसंधिः ॥ प्रथममते तत्र पूर्वाणहसंधिस्थितः ॥ तथा चतुर्दशी २४ पर्व १७ पूर्वगतनाड्यः ३६ एष्य
योगे जाताः ५३ प्रतिपत् ११ गतेष्य योगे जाताः ५४ अत्र पूर्वोक्तरीत्या क्षयोदाहरणे एवैकाघटी वृद्धिस्तदर्धसंयोजने सार्द्धसप्तदश
नाडीमितो पराणहसंधिः ॥ एवं च पूर्वमते तन्मतयोरत्यंतं विरोधः ॥ वृद्धिः क्षयादिसर्ववैपरीत्यात् ॥ अत्रमते घटी द्वयाधिका वृद्धिः क्ष-
योवानसंभवतीति परे हि घटिकान्यूनस्तथैवाभ्यधिकाश्च यादिति बहुवचनमसंगतमिति दूषणं पुरुषार्थचिंतामणौ द्रष्टव्यं ॥ अथ
पौर्णमास्यां विशेषः ॥ संगवकालाद्धूर्वे त्रयोदशादिघटीमारण्यार्धान्हात्पूर्वसंधौ सद्यस्काला पौर्णमासी तस्यां संधिदिने एवान्वा
धानं यागश्च सद्योनुष्ठेयः ॥ इदं पौर्णमास्यां सद्यस्कालत्वं वैकल्पिकमिति केचित् ॥ अमावास्यायां सर्वत्र द्यहकालतैव न कदाचि
दपि सद्यस्कालता ॥ पौर्णमास्याममायां चापराणहसंधौ प्रतिपच्चतुर्थपादे यागो न दोषाय ॥ अमावास्यायामपराणहसंधावपि प्र

प.
१

१६

तिपदित्रिमुहूर्ताधिकद्वितीयाप्रवेशेचंद्रदर्शनसंभवेनचंद्रदर्शनेयागनिषेधादमावास्यायामेवेष्टिश्चतुर्दश्यामन्वाधानंबोधायनादीनां॥अ
मावास्यायांसप्तघटीमितप्रतिपदभावेचंद्रदर्शनेपिप्रतिपद्येवबोधायनैरिष्टिःकार्या॥आश्वलायनापस्तंबादीनांतुचंद्रदर्शननिषेधोना
स्तीतिप्रतिपद्येवेष्टिः॥यत्रसंधिदिनेइष्टिस्तत्रसाप्रतिपद्येवसमापनीयान्तुपर्वणि॥पर्वणियागसमाप्तौपुनर्यागःकर्तव्यः॥एवमेव-
स्मार्तेपार्वणस्थालीपाकनिर्णयः॥केचित्तुस्मार्तेस्थालीपाकःप्रतिपद्येवसमापनीयइतिनियमोनास्ति॥पूर्वाणहेएवस्थालीपाकंसमा-
प्यसंधेरूर्ध्वंप्रतिपदिब्राह्मणभोजनमात्रंकार्यं॥जयंतोपिसंधिसन्निकृष्टेप्रातःकालेएवस्थालीपाकमाहेतिविशेषमाहुःश्रौतेपिब्राह्मण
भोजनमात्रंप्रतिपदिकार्यं॥अन्यत्तत्रंपूर्वाणहएवसमापनीयंनप्रतिपदपक्षेतिपुरुषार्थचिंतामणावुक्तं॥कात्यायनानांपौर्णमासेष्टिनि-
र्णयःपूर्वोक्तःसर्वसाधारणएवतत्रकश्चिद्विशेषः॥इतिसिंध्वादिवहुग्रंथसंमतं॥अन्येतुपूर्वाणहसंधौसंधिदिनेन्वाधानंपरेद्विद्या-
गइतिपूर्णमासीविषयेकातीयानांविशेषमाहुः॥अथामावास्यायांकातीयानांविशेषः॥अमाविषयेत्रैधाविष्कृत्तदिनस्यप्रथमोभागः
पूर्वाणहःद्वितीयोभागोमध्याह्नः॥तृतीयोभागोपराणहः॥तत्ररात्रिसंधौप्रतिपदिनेचंद्रदर्शनेसत्यपिपरेषामिवकातीयानामपिसंधि-
दिनेपिंडपितृयज्ञोन्वाधानंचपरदिनेचेष्टिरितिनिर्विवादं॥पूर्वाणहेदिनद्वितीयभागारव्यमध्याह्नेचसंधौसंधिपूर्वदिनेन्वाधानपिंडपि

ध. सिं
३०

तृ यज्ञौ संधिदिने चेष्टिः ॥ तदा चतुर्दशी दिनेऽमावास्यायादिनतृतीयभागाख्यापराणहेयदि पूर्णव्याप्तिस्तर्ह्यमायुक्तेऽपराणहेपिंडपितृयज्ञ-
इति न संदेहः ॥ इति तृतीयभागाख्यापराणहं त्वभागेपराणहेकदेशे मावास्याव्याप्तिस्तर्ह्यमावास्यायां प्राप्तायां पिंडपितृयज्ञो न चतुर्द-
श्यामित्येकः पक्षः ॥ चतुर्दश्यंते भागे पिंडपितृयज्ञश्चंद्रस्य परमक्षीणत्वादित्यपरः पक्षः ॥ अथापराणहसंधौ चत्वारः पक्षाः ॥ संधिदिने एव दि-
नतृतीयभागाख्यापराणहेमायाः पूर्णव्याप्तिरिति प्रथमः पक्षः यथा चतुर्दशी २९ अमा ३० प्रतिपत् २९ दिनमानं च त्रिंशत् ३० अत्र संधिदिने
न्वाधानपितृयज्ञौ परदिने यागः ॥ संधिपूर्वदिने एवोक्तापराणहेऽमायाः पूर्णव्याप्तिरिति द्वितीयः पक्षः ॥ यथा चतुर्दशी २० अमा २२ प्रतिप-
त् २४ दिनं ३० अत्र संधिदिनात्परदिने मुहूर्तत्रयात्मक प्रातःकाले प्रतिपत्पादत्रयावच्छिन्नयागकाललाभात् संधिदिने न्वाधानपितृया-
गौ प्रतिपदि चेष्टिरिति कौस्तुभमतं ॥ त्रिमुहूर्ताद्वितीया चेष्टति पद्यापराणिहकी ॥ अन्वाधानं चतुर्दश्यां परतः सोमदर्शनादिति वचनाच्च
तुर्दश्यां पिंडपितृयज्ञोपवासौ संधिदिने चेष्टिरिति परमतं ॥ अथापरं द्वितीयपक्षोदाहरणं ॥ चतुर्दशी १८ अमा १८ प्रतिपत् १९ दिनं २०
अत्र प्रतिपद्दिने प्रातःपादत्रयावच्छिन्नयागकाललाभात् संधिदिने एव सर्वमते कात्यायनानामिष्टिः ॥ पूर्वदिने पिंडपितृयज्ञोपवासौ ॥
दिनद्वये साम्येन वैषम्येण वैकदेशव्याप्तिरिति तृतीयः पक्षः ॥ यथा चतुर्दशी २५ अमा २५ प्रतिपत् २४ दिनमानं ३० इयं साम्येनापराणह

प.
१

१७

व्याप्तिः॥ अत्र कौस्तुभमतपरमतोक्तरीत्या द्वेधा निर्णयः॥ यथा चतुर्दशी २५ अमा २० प्रतिपत् १७ दिनं २७ इयमपि साम्येनैकदेशव्याप्तिः
 अत्र सर्वमते संधिदिने एव कातीयेष्टिः पूर्वदिने च पिंडपितृयज्ञोपवासौ॥ अथ वैषम्येणैकदेशव्याप्तिः॥ चतुर्दशी २५ अमा २३ प्रतिपत्
 २३ दिनं ३० अत्रापि पूर्वोक्तमतद्वयेन द्वेधा निर्णयो ज्ञेयः॥ यथा वा चतुर्दशी २५ अमा २२ प्रतिपत् १८ दिनं ३० इयमपि वैषम्येणैकदेशव्याप्तिः॥
 अत्रापि सर्वमते संधिदिने कातीयेष्टिश्चतुर्दश्यामुपवासपिंडपितृयज्ञौ॥ यथा वा चतुर्दशी २५ अमा २७ प्रतिपत् २९ दिनं ३० अत्र
 संधिदिने न्वाधानयागौ प्रतिपदीष्टिः॥ संधिदिने एवैकदेशव्याप्तिरिति चतुर्थः पक्षः॥ यथा चतुर्दशी ३१ अमा २६ प्रतिपत् २३ दिनं
 १३० यथा वा चतुर्दशी २८ अमा २२ प्रतिपत् १७ दिनं २७ अत्रोभयत्रापि संधिदिने एव पिंडपितृयज्ञान्वाधाने यागस्तु परे न्हि प्रतिप
 दि॥ एवं च कात्यायनमतेऽपि सर्वत्रोदाहरणे चंद्रदर्शननिषेधप्रतिपालनं न संभवति॥ किंतु कुत्रचिन्निषेधादरात्पूर्वत्रयागादिकं क्वचि
 तु चंद्रदर्शनवत्येव दिने॥ एवं पिंडपितृयज्ञोपीति ध्येयं॥ दर्शश्चाद्वार्थममावास्या निर्णयः सर्वसाधारणः पृथगेव वक्ष्यते॥ अथ साम
 गानामिष्टिनिर्णयः॥ तत्र पौर्णमासी सर्वसाधारणा पूर्वोक्तैव अमावास्यायां तुरान्निसंधौ प्रतिपद्येव चंद्रदर्शनेऽपि यागः॥ अपरा
 णहसंधौ तु प्रातः षट्षटिकात्मकप्रतिपदाद्यपादत्रयरूपयागकालालाभे प्रतिपदि चंद्रदर्शनेऽपि ष्टिः॥ संधिदिने चोपवासपितृयज्ञौ उ

क्तयागकालालाभेसंधिदिनेयागः॥पूर्वदिनेचतुर्दश्यांपितृयज्ञोपवासौ॥एवंचसामगैरपिचंद्रदर्शननिषेधःकात्यायनवदेवयथासंभवं
पालनीयः॥इतिसामगनिर्णयः॥॥इतियागकालनिर्णयोद्देशः२२॥॥अथपिंडपितृयज्ञकालः॥॥तत्राम्बलायनानांयस्मि
न्होरात्रेअमावास्याप्रतिपदोःसंधिस्तदिनापराणहेपंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागरूपेपिंडपितृयज्ञः॥सचापराणहसंधावन्वाधान
दिनेभवति॥मध्याह्नेपूर्वाणहेवासंधौयागदिनेयागोत्तरमपराणहेभवतियदाहोरात्रसंधौतिथिसंधिस्तदान्वाधानदिनेएवपिंडपि
तृयज्ञः॥एवमापस्तंबहिरण्यकेशिमतानुसारिणामपिसंधिदिनेएवपितृयज्ञः॥सचापराणहेधिष्टसूर्येवाकार्यः॥अपराणहश्रवणं
चधाविभक्तदिनचतुर्थभागोनवधाविभक्तदिनसप्तमभागोवा॥सांख्यायनकात्यायनसामगानामन्वाधानदिनेएवपिंडपितृय
ज्ञःपूर्वमेवउक्तः॥सचत्रैधाविभक्तदिनतृतीयभागरूपेऽपराणहेकार्यः॥गृह्याग्निमतांबहुचानांदर्शश्राद्धपितृयज्ञयोरैकस्मिन्दिने
प्राप्तौव्यतिषंगेणानुष्ठानं॥व्यतिषंगोनामोभयोःसहप्रयोगः॥खंडपर्वणितुपूर्वेद्युःकेवलदर्शश्राद्धमुत्तरेद्विकेवलःपिंडपितृयज्ञः
श्रौताग्निमतांतुकेवलपिंडपितृयज्ञएवदक्षिणाग्नौकार्योनव्यतिषंगेण॥श्रौताग्निमतांसंपूर्णेदर्शेइत्यंक्रमः॥आदावन्वाधानंततो
वैश्वदेवस्ततःपिंडपितृयज्ञस्ततोदर्शश्राद्धमिति॥अस्मिन्नेवकालेजीवसितृकेणसाग्निकेनहोमांतवापितुःपित्रादित्रयोद्देशेनपिंडस

हितोवाऽपिंडपितृयज्ञः कार्यः ॥ यद्वा पिंडपितृयज्ञो नैवारब्धव्यः ॥ इष्टिलोपेपादकं च्छं प्रायश्चित्तं ॥ इष्टिद्वयलोपेर्धकं च्छं प्रायश्चित्तं ॥ इष्टिचय
 लोपेग्निनाशात्पुनराधानं ॥ पिंडपितृयज्ञलोपे वैश्वानरेष्टिः प्रायश्चित्तं ॥ इष्टिस्थाने सप्त होतारं होष्यामीति संकल्प्य तन्मंत्रेण चतुर्गृहीता
 ज्येन पूर्णाहुतिर्वाकार्या ॥ इति पिंडपितृयज्ञोद्देशः ॥ २३ ॥ ॥ अथ आद्रेमावास्या निर्णीयते ॥ पंचधा विभक्तं दिनचतुर्थभागारव्यापरा
 णहव्यापिन्यमावास्यादर्श आद्रे ग्राह्या ॥ पूर्वेद्युरेव परेद्युरेव वा परा णहेकारुर्त्येनैकदेशेन वा व्यापित्वे सैव ग्राह्या ॥ उभयदिनेष्वपरा णहे वैष
 म्येणैकदेश व्यापित्वे याधिक व्यापिनी सा ग्राह्या ॥ दिनद्वये साम्ये नैकदेश व्याप्तौ तिथिस्तये पूर्वा ॥ तिथिद्वयौ तिथि साम्ये च परा ॥ तत्र सम
 व्याप्तौ तिथिद्विस्तय साम्योदाहरणानि ॥ चतुर्दशी १९ अमा २३ दिनं ३० अत्र दिनद्वयेऽपि समा पंचघटिकैकदेश व्याप्तिश्चतुर्दश्यपेक्ष
 या चतुर्घटिकाभिरमायावृद्धिस्तदादुत्तरा ग्राह्या ॥ तथा चतुर्दशी २३ अमा १९ अत्रैकाघटिका समा व्याप्तिर्यटिका चतुष्टयेन तिथिस्त-
 यात्पूर्वा ग्राह्या ॥ अथ चतुर्दशी २१ अमा २१ अत्र घटित्रयेण दिनद्वयं शतः समा व्याप्तिस्तिथेः स्तुवृद्धिस्तया भावेन समत्वात् परा ग्राह्या ॥
 दिनद्वये पूर्णा परा णहव्याप्तौ तिथिद्वित्वात् परा ग्राह्या ॥ यदा दिनद्वयेष्वपरा णहस्पर्शाभावस्तदा गृह्याग्निमद्भिः श्रौत्राग्निमद्भिश्च सिनीवा
 लीसंज्ञिका चतुर्दशी मिश्रा पूर्वा ग्राह्या ॥ निरग्नि कैरुन्नीशूद्रादिभिश्च कुहू संज्ञिका प्रतिपत् मिश्रा परा ग्राह्येति माधवाचार्यसंमतो दर्शन-

तस्मिन्निविधाः ॥ नित्या आग्रयणचातुर्मास्याद्याः ॥ नैमित्तिक्योजातेष्ट्यादयः ॥ काम्याः सौर्यादयः ॥ एताः पुरुषार्थाः ॥ एवं क्रतुं गभूना अपि द्विविधाः ॥ नित्या नैमित्तिकाश्च ॥ तत्र विकृतिषु सद्यस्कालवद्वाहकालयोर्विकल्पः ॥ एवं पर्वणि शुक्लपक्षगतदेवनक्षत्रेषु वा कर्तव्या इति विकल्पः ॥ तत्र पर्वणिकारणपक्षे पराणहादिसंधौ संधिदिने सद्यस्कालां द्वाहकालां वा विकृतिं कृत्वा प्रकृतेरन्वाधानं ॥ मध्याह्ने पूर्वाण्ये वा संधौ संधिदिने प्रकृतिं समाप्य सद्यस्काल एव विकृतिकार्या ॥ कृत्तिकादीनि विशारवांतानि चतुर्दशनक्षत्राणि देवनक्षत्राणीत्युच्यन्ते आग्रयणे विशेषो द्वितीयपरिच्छेदे वक्ष्यते ॥ अन्वारंभणीयेष्विष्टतुर्दश्यां कार्या ॥ इति विकृतिसामान्यनिर्णयः २६ ॥ पशुयागरक्तघर्षत्तैश्चावण्यादिचतुर्णामपर्वणामन्यतमपर्वणि दक्षिणायनदिने उत्तरायणदिने वा कार्यः ॥ तत्र खंडपर्वणि विकृतिसामान्योक्तपर्वनिर्णयः ॥ इति पशुयागोद्देशः २७ ॥ अथ चातुर्मास्यकालः ॥ तत्प्रयोगे चत्वारः पक्षाः ॥ फाल्गुन्यांचैत्र्यांवापौर्णमास्यांवैश्वदेवपर्वकृत्वा चतुर्षु चतुर्षु मासेष्वष्टादश्यादिष्वेकैकपर्वत्येवं यावज्जीवमनुष्ठानमिति यावज्जीवपक्षः ॥ उक्तरीत्या संवत्सरपर्यंतमनुष्ठाय सवनेष्ट्या पशुयागेन वा सोमयागेन वा समापनं संवत्सरः पक्षः ॥ प्रथमे हनिवैश्वदेवपर्व ॥ चतुर्थदिने वरुणाप्रघासपर्व ॥ अष्टमनवमयोः साकमेधपर्वद्वादशेशनासीरीयपर्वेति द्वादशाहपक्षः ॥ पंचमिदिनैः समाप्तौ यथाप्रयोगपक्षः ॥ द्वादशाहयथाप्रयोगपक्षयोरुदगयने शुक्लपक्षे

ध. सि.
२०

देवनक्षत्रेष्वारभ्यशक्रपक्षएवसमाप्तिरितिबहवः॥ कृष्णपक्षेवासमाप्तिरितिकेचित्॥ द्वादशाहपंचाहपक्षयोरपिसवनेष्ट्यादिनासमाप
नेकृतेसकृत्करणं॥ तदभावेप्रतिवत्सरमनुष्ठानं॥ क्वचिदैकाहिकप्रयोगपक्षोप्युक्तः॥ सचचैत्र्यादिषुचतसृषुपौर्णमासीधेकस्यांकस्य
चिद्भवति॥ क्वचित्सप्तसाहपक्षः॥ सयथा॥ द्वाहेवैश्वदेवपर्व॥ तृतीयदिनेवरुणप्रयासः॥ चतुर्थेग्रहमेधीया॥ पंचमेमहाहवीषि॥ ष
ष्ठेपितृयज्ञादिसाकमेधपर्वशेषः॥ सप्तमेऋणासीरीयपर्वेति॥ अत्रशक्रपक्षादिःपंचाहपक्षोक्तःकालः॥ इतिचातुर्मास्यकालनिर्णयो
द्देशः॥ २८॥ काम्येष्टीनांविहृतिसामान्यनिर्णयानुसारेणपर्वण्यनुष्ठानंशुक्लपक्षस्थदेवनक्षत्रेवा॥ जातेष्टिस्तपल्याविंशतिरात्र्या
त्मककर्मानधिकारारव्यजननाशौचनिवृत्तौसत्यांपर्वणिकार्या॥ ग्रहदाहेष्ट्यादिनिमित्तकेष्टीनांनिमित्तानंतरमनुष्ठानेपर्वधपेक्षा
नास्ति॥ तदसंभवेपर्वपेक्षा॥ ऋत्वर्थानांनित्यानांऋतुनासोहेवानुष्ठानंनतत्रपृथक्कालापेक्षा॥ हविर्दोषोद्देशादिनैमित्तिकऋत्वर्थेष्ट्यः
स्तस्विष्टकृदुत्तरंसमिष्टयजुषःप्राक्निमित्तस्मरणेतदानीमेवतदीयतंत्रोपजीवनेननिर्वापप्रभृतिकार्याः॥ तदनंतरंस्मरणेतत्प्रयोगंस
माप्यपुनरन्वाधानादिविधिनाकार्याः॥ ॥ इतिकाम्यनैमित्तिकादीष्टीनांनिर्णयोद्देशः२९॥ आधानंतुपर्वणिनक्षत्रेचोक्तं॥ तत्रसंक
ल्पप्रभृतिपूर्णाहुतिपर्यंतप्रयोगपर्याप्तपर्वग्राह्यं॥ तदसंभवेगार्हपत्याधानाद्याहवनीयाधानपर्यंतविद्यमानंग्राह्यं॥ एवंनक्षत्रस्यापि

प.
१

२०

निर्णयः॥दिनद्वयेकर्मकालव्याप्तिपर्वसत्वेयत्रोक्तनक्षत्रयोगस्तत्प्राप्त्यं॥वसंतर्तुपर्वोक्तनक्षत्रेत्येतन्नितयसन्निपातेप्रशस्ततमं॥ऋ-
तुभावेमध्यमं॥केवलेपर्वणिनक्षत्रेवाधमं॥नक्षत्राणितुकृत्तिकारोहिणीविशाखापूर्वाफाल्गुनीउत्तराफाल्गुनीमृगोत्तराभाद्रपदे-
तिसप्ताश्वलायनसूत्रोक्तानि॥कृत्तिकारोहिणीश्रुत्तरामृगपुनर्वसुपुष्यपूर्वाफाल्गुनीपूर्वाषाढाहस्तचित्राविशाखानुराधाश्रवण-
ज्येष्ठारेवतीतिसूत्रांतरोक्तानि॥सोमपूर्वाधानेतुनर्तुपृच्छेन्ननक्षत्रमिति वचनात्सोमकालानुरोधेनैवाधानं नतत्रपृथक्कालविचारः
इत्याधानकालोद्देशः३०॥ अथग्रहणनिर्णयः॥चंद्रसूर्यग्रहणंयावच्चाक्षुषदर्शनयोग्यंतावसुपुण्यकालः॥अतोग्रस्तास्तस्थले
स्तोत्तरंद्दीपांतरेग्रहणसत्वेपिदर्शनयोग्यत्वाभावान्नपुण्यकालः॥एवंग्रस्तोदयेउदयात्पूर्वनतुपुण्यकालः॥मेघादिप्रतिबंधेनचा-
क्षुषदर्शनासंभवेशास्त्रादिनास्पर्शमोक्षकालोज्ञात्वास्नानदानाद्याचरेत्॥रविवारेसूर्यग्रहश्चंद्रवारेचंद्रग्रहश्चूडामणिसंज्ञस्तत्र
दानादिकमनंतफलं॥ग्रहस्पर्शकालेस्नानंमध्येहोमःसरार्चनंश्राद्धंचमुच्यमानेदानंमुक्तेस्नानमिति क्रमः॥तत्रस्नानजलेषुता-
रतम्यं॥शीतमुष्णोदकात्पुण्यमपारक्यंपरोदकात्॥भूमिष्ठमुद्धृतात्पुण्यंततःप्रस्त्रवणोदकं॥ततोपिसारसंपुण्यंततःपुण्यंनदी-
जलं॥ततस्तीर्थनिदीगंगापुण्यापुण्यस्ततोबुधिरिति॥ग्रहणेस्नानंचसचैलंकार्यं॥सचैलत्वंमुक्तिस्नानपरमितिकेचित्॥मुक्ति-

ध. सिं
२१

स्नानाभावे सूतकित्वानपगमः ॥ ग्रहणे स्नानममंत्रकं ॥ सूवासिनीमिस्त्रीमिरशिरःस्नानं कार्यं ॥ शिष्टस्त्रियस्तु ग्रहणेषु शिरःस्नानं कुर्वति
जाताशौचे मृताशौचे ग्रहणनिमित्तं स्नानदानश्चाद्वादिकार्यमेव ॥ स्नाने नैमित्तिके प्राप्ते नारी यदि रजस्वला ॥ पात्रांतरिततो येन स्नानं
कृत्वा व्रतं चरेत् ॥ नवस्त्रपीडनं कुर्यान्नान्यद्वासश्च धारयेत् ॥ त्रिरात्रमेकरात्रं वा समुपोष्य ग्रहणे स्नानदानाद्यनुष्ठाने महाफलं ॥ एकरात्रप
क्षे ग्रहणादिना पूर्वदिने उपवास इति केचित् ॥ ग्रहणसंबंधाहोरात्र उपवास इत्यपरे ॥ पुत्रवान्गृहिणो ग्रहणसंक्रांत्यादौ नोपवासः पुत्रव-
त्पदेन कन्यावानपि ग्राह्य इति केचित् ॥ ग्रहणे देवपितृतर्पणं कार्यमिति केचित् ॥ सर्वेषामेव वर्णानां सूतकं राहुदर्शने ॥ तेन ग्रहणकाले
स्पृष्टवस्त्रादेः क्षालनादिना शुद्धिः कार्या ॥ अत्र गोभूहिरण्यधान्यादिदानं महाफलं ॥ तपोविद्योभययुक्तं मुख्यदानपात्रं ॥ सत्यान्नेदाना
सुण्यानि शयः ॥ सर्वे गंगासमंतो यं सर्वे व्याससमाहिजाः ॥ सर्वे भूमिसमंदानं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोरित्युक्तिः ॥ पुण्यसामान्याभिप्राया ॥
अतएव ॥ सममब्राह्मणेदानं द्विगुणं ब्राह्मणब्रुवे ॥ श्रोत्रियेशतसाहस्रं पात्रे त्वानंत्यमश्रुते इति तारतम्यमुक्तं ॥ अब्राह्मणे संस्कारा-
दिरहिते जातिमात्रे ब्राह्मणेदानं यथोक्तफलं ॥ गर्भाधानादिसंस्कारयुतो वेदाध्ययनाध्यापनरहितो ब्राह्मणब्रुवस्तत्रदानमुक्तं द्विगु
णफलं ॥ वेदाध्ययनादियुते श्रोत्रिये सहस्रफलं ॥ विद्यासदाचरणदियुते पात्रेऽनंतफलमित्यर्थः ॥ ग्रहणे श्राद्धमामेन हेम्ना वा कार्यं

प.
१

२१

संपन्नश्चेत्सकालेन कुर्यात् ॥ सूर्यग्रहणे तीर्थयात्रां श्राद्धवत्सृतप्रधानान्नेन श्राद्धं कार्यं ॥ ग्रहणे श्राद्धं भोक्तुर्महादोषः ॥ ग्रहणे तुलादा-
नादिकं संपन्नेन कार्यं ॥ चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे महापर्वादिके तथा ॥ मंत्रदीक्षां प्रकुर्वाणो मासर्क्षादीन् शोधयेत् ॥ मंत्रदीक्षाप्रकारस्तत्र द्रष्ट-
व्यः ॥ दीक्षाग्रहणमुपदेशस्याप्युपलक्षणं ॥ युगे युगे तु दीक्षासीदुपदेशः कलौ युगे ॥ चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे सिद्धक्षेत्रे शिवा लये ॥ मंत्रमात्र-
प्रकथनमुपदेशस्तु उच्यते ॥ मंत्रग्रहणे सूर्यग्रहणमेव मुख्यं ॥ चंद्रग्रहणे दारिद्र्यादिदोषोक्तेरितिकेचित् ॥ चंद्रसूर्योपरागे च स्ना-
त्वा पूर्वमुपोषितः ॥ स्पर्शादिमोक्षपर्यंतं जपेन मंत्रं समाहितः ॥ जपाद्दशांशतो होमस्तथा होमाच्च तर्पणं ॥ होमाश्चैव जपं कुर्याद्दोमसं-
ख्याचतुर्गुणं ॥ मूलमंत्रमुच्चार्य तदंतं द्वितीयांतं मंत्रदेवतानामोच्चार्या मुकां देवतामहं तर्पयामि नम इति यवादिद्युक्तजलांजलि-
भिस्तर्पणं होमदशांशेन कार्यं ॥ एवं नमो तं मूलमंत्रमुक्त्वा मुकां देवतामहं भूमिषि चाम्यनेनेत्युच्चार्य जलेन स्वमूर्ध्नि भूमिषि चैदिति मा-
र्जनं तर्पणं दशांशेन कार्यं ॥ मार्जनदशांशेन ब्राह्मणभोजनं ॥ एवं जपहोमतर्पणमार्जनविप्रभोजनात्मकपंचप्रकारं पुरश्चरणं ॥
तर्पणाद्यसंभवे तत्तत्संख्याचतुर्गुणोजप एव कार्यः ॥ एष चंद्रग्रहणे पुरश्चरणप्रकारो ग्रस्तोदये ग्रस्तास्ते च न संभवति ॥ पुरश्च-
रणांगोपवासः पुत्रवत्गृहिणापि कार्यः ॥ पुरश्चरणकर्तुः स्नानदानादि नैमित्तिककर्मलोपे प्रत्यवायप्रसंगान्नैमित्तिकं स्नानदा-

नादिकं भार्या पुत्रादिप्रतिनिधिद्वारा कार्यं ॥ अत्रेत्यमिति कर्तव्यता ॥ स्पर्शकालात्पूर्वस्नानात्मुकगोत्रो मुकशर्मो हं राहुग्रस्ते दिवा करे नि-
शाकरे वा मुकदेवताया अमुकमंत्रसिद्धिका मोघासादिमुक्तिपर्यंतममुकमंत्रस्य जप रूपं पुरश्चरणं करिष्ये इति संकल्पं च कृत्वा स-
नबंधन्यासादिकं च स्पर्शात्पूर्वमेव विधाय स्पर्शादिमोक्षपर्यंतं मूलमंत्रजपं कुर्यात् ॥ ततः परदिने स्नानादिनित्यकृत्यं विधायामु-
कमंत्रस्य कृतैतत्ग्रहणकालिकामुकसंख्याकपुरश्चरणजपसांगतार्थं तद्दशांशहोमतद्दशांशतर्पणात्तद्दशांशमार्जनतद्दशांशब्रा-
ह्मणभोजनानि करिष्ये इति संकल्प्य होमादिकं तत्तच्चतुर्गुणाद्विगुणान्यतरजपं वा कुर्यात् ॥ ग्रहणकाले च तत्प्रेरितः पुत्रादिरमुक-
शर्मणो मुकगोत्रस्यामुकग्रहणस्पर्शस्नानजनितश्रेयः प्राप्त्यर्थं स्पर्शस्नानं करिष्ये इत्यादिसंकल्पपूर्वकं तदीयस्नानदानादिकं
कुर्यात् ॥ पुरश्चरणमकुर्वद्भिरपि गुरुरूपदिष्टः स्वस्वेष्वेव देवतामंत्रजपोगायत्रीजपश्चावश्यं ग्रहणे कार्यं नित्यमामंत्रमालिन्यां ग्रहणका-
लेशयने कृते रोगी मूत्रेदारिद्र्यं पुरीषे कृमिर्मैथुने ग्रामसूकरो भयंगे कुष्ठं भोजने नरक इति ॥ पूर्वपक्षान्नं ग्रहणोत्तरं त्याज्यं ॥ एवं ग्रह-
णकालस्थितजलपाने पादकृच्छ्राभिधानात् जलमपित्याज्यं ॥ कांजिकंतक्रं घृततैलपाचितमन्नं क्षीरं च पूर्वसिद्धं ग्रहणोत्तरं ग्राह्यं ॥
घृते संधिते गौरसेषु ग्रहणकाले कुशांतरायं कुर्यात् ॥ अथ वेधविचारः ॥ सूर्यग्रहे ग्रहणप्रहरादवाक्यामचतुष्टयं वेधः चंद्रग्रहे तु प्र-

हरत्रयं ॥ तथाच दिनप्रथमप्रहरे सूर्यग्रहे पूर्वरात्रिप्रहरचतुष्टयेन भोक्तव्यं ॥ द्वितीयेयामेग्रहणे रात्रिद्वितीययामादौ न भोक्तव्यं ॥ एवं
रात्रिप्रथमप्रहरे चंद्रग्रहे दिनद्वितीययामादौ न भुंजीत ॥ रात्रिद्वितीययामादौ ग्रहणे दिनतृतीययामादौ न भुंजीत ॥ बालवृद्धातुर
विषये तु सार्द्धप्रहरात्मको मुहूर्तत्रयात्मको वा वेधः ॥ शक्तस्य वेधकाले भोजने त्रिदिनमुपोषणं प्रायश्चित्तं ॥ ग्रहणकाले भोजने प्रा
जापसंप्रायश्चित्तं ॥ चंद्रस्य ग्रस्तोदये तु यामचतुष्टयवेधात् पूर्वदिवा न भुंजीत ॥ केचित्तु चंद्रपूर्णमंडलग्रासे यामचतुष्टयवेधे एक
देशग्रासे यामत्रयमित्याहुः ॥ ग्रस्तास्ते तु ॥ ग्रस्तावेवास्तमानंतुरवींद्रप्राप्नुतो यदि ॥ परे घुरुदये स्नात्वा शुद्धोभ्यवहरेन्नरः ॥ अब्र
स्नात्वा शुद्धः इत्युक्त्या शुद्धमंडलदर्शनकालिकस्नानात् पूर्वमशुद्धिप्रतिपादनाज्जलाहरणपाकादिकं शुद्धविंबोदयकालिकस्नाना
त् पूर्वनकार्यमिति भाति ॥ सूर्यग्रस्तास्तादौ पुत्रवद्गृहिणा उपवासनिषेधात्तेन षण्मुहूर्तात्मकं वेधं त्यक्त्वा ग्रहणात् पूर्वभोक्तव्यमिति के
चित् ॥ पुत्रवद्गृहिणा पितत्रोपवास एव कार्य इति माधवमतमेव तु शिष्टाचारानुसृतं युक्तं ॥ सूर्यग्रस्तास्ते चंद्रग्रस्तोदये चाहिताग्नि
नान्वाधानं विधाय जलेन व्रतं कार्यं न तु भोजनं ॥ चंद्रग्रस्तास्ते उत्तरदिने संध्याहोमादौ न दोषः ॥ तत्राल्यकालेन शास्त्रतो मुक्तिनि
श्चये मुक्त्यनंतरं स्नात्वा होमादिकं कर्तव्यं ॥ चिरकालेन मुक्तौ होमकालातिक्रमप्रसंगाद्ग्रस्तोदयइव ग्रहणमध्ये एव संध्याहोमं च क

ध.सिं
२३

कृत्वा शास्त्रतो मुक्तिकाले स्नात्वा ब्रह्मयज्ञादिनित्य कर्म कर्तव्यमिति भाति ॥ दर्शग्रहणनिमित्तक आदौ नैव दर्श आदौ संक्रांति आदौ
नां प्रसंग सिद्धिर्भवति ॥ ग्रहणादिने पित्रा देवा विंशति सति संभवे नैव कार्यं ॥ ब्राह्मणाद्यलाभेना संभवे त्वामेव हे प्राजा कार्यं
स्वजन्मराशौ तृतीय षष्ठे कादश दशम राशि स्थितं ग्रहणं शभं प्रदं ॥ द्वितीय सप्तम नवम पंचम स्थानेषु मध्यमं ॥ जन्म चतुर्थाष्टम दश राशि
स्थितमनिष्ट प्रदं ॥ यस्य जन्मराशौ जन्म नक्षत्रे वा ग्रहणं तस्य विशेषतो निष्ट प्रदं ॥ तेन गर्गाद्युक्ता शांतिः कार्या ॥ अथ वा विंबदानं कार्यं ॥ तद्य
था ॥ चंद्रग्रहे रजतमयं चंद्रविंबं स्वर्णमयं नागविंबं च कृत्वा सूर्यग्रहे सौवर्णं सूर्यविंबं नागविंबं च कृत्वा घृतपूर्णं तां प्रपात्रे कांस्यपात्रे वा निधा
य तिलवस्त्रदक्षिणा साहित्यं संपाद्य मम जन्मराशि जन्म नक्षत्र स्थिता मुकग्रह सूचितं सर्वानिष्ट शांति पूर्वकमेकादश स्थान स्थितग्रह सूचि
तं शुभं फलावाप्तये विंबदानं करिष्ये इति संकल्प्य सूर्यं चंद्रं वाराहं च ध्यात्वा नमस्कृत्य ॥ तमो मय महाभीम सोम सूर्य विमर्दन ॥ हे मता
रा प्रदानेन मम शांति प्रदो भव ॥ विधुंतु दनमस्तु भयं सिंह कानंदनाच्युत ॥ दानेनानेन नागस्य रक्ष मां वेध जाद्रयादिति मंत्रमुच्चा
र्य ॥ इदं सौवर्णं राहु विंबं नागं सौवर्णं र विंबं राजतं चंद्रविंबं वा घृतपूर्णं कांस्यपात्रं निहितं यथा शक्तितिलवस्त्रदक्षिणा सहि
तं ग्रहणं सूचितं निष्ट विनाशार्थं शुभं फल प्राप्त्यर्थं चतुर्भ्यमहं संप्रददे इति दानवाक्येन पूजित ब्राह्मणा यदद्यात् ॥ एवं चतुर्था

प.
१

२३

द्यनिष्ठस्थानेष्वपि दानं कार्यमिति भाति ॥ यस्य जन्मराश्यादिग्रहणं तेन राहुग्रस्त रवीन्दुबिंबं नावलोकनीयं ॥ इतरजनैरपि पटजलादि
 अवधानेनैव ग्रस्तविंबं द्रष्टव्यं न साक्षात् ॥ मंगलकार्येषु पूर्णग्रासे चंद्रग्रहेद्वादश्यादितृतीयांतं दिनसप्तकं वर्ज्यं ॥ सूर्यपूर्णग्रासे ए
 कादश्यादिचतुर्थ्यंतं दिनानि वर्ज्यानि ॥ खंडग्रहणे चतुर्दश्यादिदिनत्रयं वर्ज्यं ॥ ज्योतिर्निबन्धेषु ग्रासपादतारतम्येन दिनाधिक्यो
 नत्वं तारतम्येन योजितं ॥ ग्रस्तास्ते पूर्वे दिनत्रयं वर्ज्यं ॥ ग्रस्तोदये परं दिनत्रयं वर्ज्यं ॥ ग्रहणानक्षत्रं षण्मासपूर्णग्रासे वर्ज्यं ॥ पादा
 दिग्रासे सार्द्धमासादितारतम्येन योज्यं ॥ पूर्वसंकल्पितस्य द्रव्यस्य ग्रहणोत्तरं दाने तद्गुणं देयं भवति ॥ इति ग्रहणनिर्णयो
 देशः ॥ ३१ ॥ समुद्रे पूर्णिमामावास्यादिपर्वसंस्नायात् ॥ षट्गुभौमदिने स्नानं वर्जयेत् ॥ अश्वत्थसागरौ सेव्यौ न स्पर्शस्तु कदा
 चन ॥ अश्वत्थं मंदवारं तु सागरं पर्वणि स्पृशेत् ॥ न कालनियमः सेतौ समुद्रस्नानकर्मणि ॥ समुद्रस्नानप्रयोगो न्यत्र ज्ञेयः ॥ ॥
 इति धर्मसिंधुसारे समुद्रस्नानोद्देशः ३२ ॥ ॥ तिथिविशेषेन क्षत्रविशेषे वारादौ च विधिनिषेधाः ॥ सप्तम्यां न स्पृशेत्तैलं नील
 वस्त्रं न धारयेत् ॥ न चाप्यामलकैः स्नानं न कुर्यात्कलहं न रः ॥ सप्तम्यां नैव कुर्वीत ताम्रपात्रेण भोजनं ॥ न दातिथिष्वभ्यंगो व
 र्ज्यः ॥ रिक्तासक्षौरं वर्ज्यं ॥ जयासमांश्चूद्राद्यैर्वर्ज्यं ॥ पूर्णासुरूरी वर्ज्या ॥ रविवारे भ्यंगो भौमवारे क्षौरं बुधेयोषिच्च वर्ज्या ॥ चि

ब्राह्मस्तश्च वणेषु तैलं वर्ज्यं ॥ विशाखा प्रतिपत्सु क्षौरं वर्ज्यं ॥ मघा कृत्तिका च्युतरासु स्त्रीनसेव्या ॥ तिलभाक्षणं तिलतर्पणं च सप्तम्यां न ॥ नारीकेलमष्टम्या मलाबुं नवम्यां पटोलं दशम्यां निष्ठावमेकादश्यां मकरं द्वादश्यां वार्ता कंठयो दश्यां वर्ज्यं ॥ पूर्णिमादर्शसंक्रांतिचतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ नरश्चांडालयो नो स्यात्तैलस्त्रीमाससेवनात् ॥ पूर्णिमादर्शसंक्रांतिद्वादशीषु श्राद्धदिने च वस्त्रं न पीडयेत् ॥ रात्रौ मृदंगो मयमुदकं च नाहरेत् ॥ गोमूत्रं प्रदोषकाले न गृह्णीयात् ॥ अमादिपर्वस्ववश्यं शांत्यर्थं तिलहोमी स्यादात्मरक्षणाय दानादिकं च कुर्यात् ॥ पर्वसु नाधीयात् ॥ शौचाच्च मन ब्रह्मचर्यादिसेवी स्यात् ॥ प्रतिपद्दर्शषष्ठीनवमीतिथिषु श्राद्धदिने जन्मदिने व्रते चोपवासे च रविवारे मध्याह्नस्नानसमये च काष्ठेन दंतधावनं वर्ज्यं ॥ अलाभे दंतकाष्ठानां निषिद्धेऽपि दिने तथा ॥ अपां द्वादशगंडूषैः पत्रैर्वा शोधयेन्मुखं ॥ अत्र सर्वत्र निषेधेषु तिथ्यादिकं तत्कालव्यापि ग्राह्यं ॥ ॥ इति धर्मसिंधुसारे तिथ्यादौ विधिनिषेधसंग्रहोद्देशस्तु यस्त्रिंशत्तमः ॥ ३३ ॥ ॥ मीमांसाधर्मशास्त्रज्ञाः सुधियो न लसाबुधाः ॥ कृतकार्याः प्राङ्निबन्धोस्तदर्थं नायमुद्यमः ॥ येषु नर्मदमतयो लसाञ्ज्ञाश्च निर्णयं ॥ धर्मे वेदितुमिच्छंति रचितस्तदपेक्षया ॥ निबन्धोऽयं धर्मसिंधुसारनामा सुबोधनः ॥ अमुना प्रीयतां श्रीमद्विठ्ठलो भक्तवत्सलः ॥ सर्वत्र मूलवचनानीह ज्ञेयानि तद्विचारश्च ॥ कौस्तुभनिर्णयसिं

धसिं
२५

धुश्रीमाधवकृतनिबन्धेभ्यः॥ प्रेम्णासद्भिर्ग्रथःसेवःशब्दार्थतःसदोषोपि॥ संशोध्यवापिहरिणासुदाममुनिसतुषष्टयुकमुष्टिरिव
॥ ॥ इति श्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेप्रथमपरिच्छेदः समाप्तः॥ ॥ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

प.
१

२५

॥ इति धर्मसिंधुसारे प्रथमपरिच्छेदः समाप्तः ॥

[OrderDescription]
,CREATED=20.01.20 11:03
,TRANSFERRED=2020/01/20 at 11:10:15
,PAGES=63
,TYPE=STD
,NAME=S0002576
,Book Name=M-2606-DHARAM SINDHU PRATHAM PARICHCHHED
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF

FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF

FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF

FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF

FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,